University of Sistan and Baluchestan

Journal of Lyrical Literature Researches

Print ISSN: 2008 - 5737
Online ISSN: 2538 - 5011

Homepage: https://jllr.usb.ac.ir

Examining the Types of Love in Books Authored by Children and Teenagers Based on Eric Fromm's Theory (Fraternal, Maternal, Paternal, Sexual and Self-Love)

Somayeh Rezaee[1]✉ | **Massoume Bordbar**[2]

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Farhangian University. Tehran. Iran. s.rezaee@cfu.ac.ir
2. Master's Degree in Persian Language and Literature, Hormozgan University. Bandar Abbas. Iran. Email: Massoum.br@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received:
22 October 2023
Received in revised form:
20 July 2024
Accepted:
3 August 2024
Published online:
23 August 2025

Keywords:
Children's and adolescent literature, authored stories, love, Eric Fromm.

ABSTRACT

Since the need for love and communication is one of the basic needs of children and children's books are an irreplaceable tool to strengthen children's ability to satisfy their needs, by analyzing children's works, it is possible to achieve the extent of the authors' attention to the needs of children and their mental health. . On the other hand, the results of this research show whether critics of festivals care about the quality of books from the point of view of paying attention to children's needs, or whether they evaluate works only with appearance and literary criteria. In terms of the data collection environment, this research is a theoretical research that was conducted with a descriptive-analytical approach. The method of collecting information is library. Data collection is done through study. The statistical population of selected books for children and teenagers and statistical samples of 35 book titles that won the most awards were selected in a targeted way (selection of the most awarded works). According to the research, it was concluded that the need for communication in authored stories is more than the love type. Some of these loves have all the elements of respect, sense of responsibility, recognition, etc., but some loves lack one or more elements. Characters who are motivated by the need for love and who have an almost perfect love are usually the heroes of the stories and the child identifies with them. In these stories, the main characters experience a happy ending; But in stories with dominant characters, these characters either fail at the end or change their ways halfway through the story. According to the evidence in the stories, it can be seen that domineering characters do not experience happy times.

Cite this article: Rezaee, Somayeh; Bordbar, Massoume. (2025). "Examining the Types of Love in Books Authored by Children and Teenagers Based on Eric Fromm's Theory (Fraternal, Maternal, Paternal, Sexual and Self-Love)". *Journal of Lyrical Literature Researches*, 23(45), 97-122. http//doi.org/10.22111/jllr.2024.47015.3207

© Rezaee, Somayeh; Bordbar, Massoume. Publisher: University of Sistan and Baluchestan.

1. Introduction

One of the basic human needs from the point of view of all psychologists is the need for love and communication. In order to reach the stage of self-realization, a person must experience loving and being loved. A healthy person is someone who can meet his needs well without harming others, and this skill should be taught to children from childhood. Story is one of the most important educational tools, especially in childhood. By examining the relationship between fictional characters in various children's and teenagers' stories, it is possible to examine the type and quality of love in them, and following that, we can achieve the extent of the child's impression of the story and the type of teaching and its educational application on the target children.

Eric Fromm is one of the psychologists who raises the issue of needs and considers the need for communication as one of the basic needs of every human being. According to Forum, "Love has different forms; On the one hand, it can be limited to the human type, such as: love between mother and child, love between sister and brother, love between man and woman, and love for the same kind. On the other hand, love can have a wider scope; Love for every manifestation of existence in the universe. Procreative love can be towards someone of the same sex (brotherly or sisterly love), in the form of merging and uniting with a person of the opposite sex (sexual love) or towards one's own child (paternal or maternal love). In all these three forms, a person's ultimate attention is to the growth and excellence of the other person" (Schultz, 2011: 207).

Since childhood, children should be taught what behaviors to choose in different situations, when the needs arise, especially the need for love, affection and communication. One of the most appropriate tools to strengthen children's ability to satisfy their basic needs is books suitable for them. Children's literature can teach a child what behavior to choose when any need arises. Children's books should be written, edited and selected in terms of technical, literary and linguistic aspects as well as in terms of content and audience orientation, according to the characteristics, interests, tastes and needs of children. Books that are introduced as children's books in festivals are usually selected based on these multiple criteria; But when choosing the best book, is attention paid to the way of communication between fictional characters according to their type of communication? Therefore, it is appropriate to analyze the types of love in selected children's books from the perspective of the ability of these works to strengthen the audience's ability to satisfy the basic need for communication.

Since the need for love and communication is one of the basic needs of children and children's books are an irreplaceable tool to strengthen children's ability to satisfy their needs, by analyzing children's works, it is possible to achieve the extent of the authors' attention to the needs of children and their mental health. . On the other hand, the results of this research show whether critics of festivals care about the quality of books from the point of view of paying attention to children's needs, or whether they evaluate works only with appearance and literary criteria.

2. Research method

In terms of the data collection environment, this research is a theoretical research that was conducted with a descriptive-analytical approach. The method of collecting information is library. Data collection is done through study. The statistical population of selected books for children and teenagers and statistical samples of 35 book titles that won the most awards were selected in a targeted way (selection of the most awarded works).

The data analysis method is combined (qualitative-quantitative). At first, the authored stories are analyzed and examined in terms of how the love component is presented from the perspective of the forum, and in the next step, the frequency of the components in the stories is compared with each other.

3. Discussion

In the reviewed stories, all kinds of love are discussed from the perspective of the forum. Brotherly love is mentioned with the highest frequency and paternal love with the lowest frequency. In some stories where fraternal love, sexual love and self-love are mentioned, we can also see manifestations of love for God.

Brotherly love was mentioned with the highest frequency in 23 stories. In these stories, children are taught to use every tool at their disposal to communicate in a fraternal, empathetic manner with humanity and morality; Just as the deer took help from its horns to save it. Or in the story "Aqarangi

and Naqla Cat", drawing a heart is a symbolic gesture to create a sense of compassion in heartless people. Love for animals and nature is also included in this group.

Fictional characters in these stories are humans, animals, one of the elements of nature or objects and phenomena of the universe. Sometimes a little girl plays a role, sometimes a pair of shorts or a watch, sometimes a star, and sometimes a crow or a mouse are fictional characters. In all these stories, the characters find human characteristics. In all the stories that were based on the perspective of brotherly love, the fictional characters helped in different ways with a pure and unconditional love for nature, or their own kind, a love that was not created due to a causal or relative relationship or the result of needs. be primary and physical; Rather, it is a need that is aroused only in the stage of self-realization in humans.

"Maternal love" was also mentioned in different ways in several stories. In these stories, only maternal communication was depicted, without the type of communication between mother and child in the story teaching the child a specific moral point. By reading such stories, the child gets to know the type of maternal affection and the mother-child relationship.

The manifestation of "fatherly love" can only be seen in the story of "The Short Prince". At the end of the story, the father realizes his mistake about the prince.

By reading this story, a child's sexual love becomes aware of the two needs of communication and arousal, and understands that the best way to communicate with others is conscious communication, in which each of the parties, in addition to recognizing the needs of the other person, accompanies him. And be sympathetic and don't leave him alone in difficult situations.

The plot of "Self-love" component, in the stories of Niloufer's smile, the travels of the rhinoceros, teaches the child that he must love himself in order to have a healthy life"An individual who is capable of loving and whose love is accompanied by productivity also loves themselves. Someone who can only love others does not understand the meaning of love at all." (Fromm, 2014: 79).

4. Results

According to the research, it was concluded that the need for communication in authored stories is more than the love type. Some of these loves have all the elements of respect, sense of responsibility, recognition, etc., but some loves lack one or more elements. Characters who are motivated by the need for love and who have an almost perfect love are usually the heroes of the stories and the child identifies with them. In these stories, the main characters experience a happy ending; But in stories with dominant characters, these characters either fail at the end or change their ways halfway through the story. According to the evidence in the stories, it can be seen that domineering characters do not experience happy times

5. References

Akbarpour, A. (2007). *Ghul and bike*, illustrator: Rashin Khairai, Tehran: Fandakh (Afq), age group B.

Akbarpour, A. (2012). *I was a deer*, illustrator: Narges Mohammadi, Tehran: Fondz, age group B.

Akbarpour, A. (2014). *Good night commander*, illustrator: Narges Mohammadi, Tehran: Fondz (Afq), age groups A and B.

Akbarpour, A. (2016). *I'm a coward but I'm afraid*, illustrator: Maryam Tahmasabi, Tehran: Fatemi, his group, Suni b.

Anwari, S. (2008). *My beautiful loli*, illustrator: Afra Nobahar, Tehran: Center for intellectual development of children and adolescents, age group A.

Aygani, N. (2013). *A collection of non-scary stories (Ma)*, Tehran: Hupa, age group: Elb and B.

Babak, S. (2015). *The black crow goes on a journey*, illustrator: Shabnam Chaichian, Tehran: Fatemi, age groups A and B.

Farhadi, T, Khalili Jahantigh, M., Barani, M. (2019). "Guided and Transcendental Love in the Novel "Younes' Romances in the Belly of the Fish", *Adab Ghanai Research Journal*, Vol. 18, No. 35, pp. 141-164.

Farjam, F. (2014). *Uninvited guests*, illustrator; Jodi Farmanfarmaian, 20th edition, Tehran: Center for intellectual development of children and adolescents, age groups A and B.

Fazouni, F. (2016). *Pishi Khanum and Children*, illustrator: Azadeh Madani, Tehran: Shabaviz, age group B.

Fist, J. and Fist, G. J. (2008). *personality theories*, translated by Yahya Seyed Mohammadi, 4th edition, Tehran: Ravan.
Fromm, E. (1984). *escape from freedom*, translated by Daud Hosseini, first edition, Tehran: Frayn.
Fromm, E. (1989). *Salem Society*, translated by Akbar Tabrizi, third edition, Tehran: Behjat.
Fromm, E. (1991). *Man for himself; A research in moral psychology*, translated by Akbar Tabrizi, fifth edition, Tehran: Behjat.
Fromm, E. (2011a). *Revolution of Hope*, translated by Majid Roshangar, 6th edition, Tehran: Marwarid.
Fromm, E. (2011b). *Man for himself*, translated by Akbar Tabrizi, fifth edition, Tehran: Behjat.
Fromm, E. (2011c). *The human heart and its tendency towards good and evil*, translated by Gitti Khoshdel, 12th edition, Tehran: Pikan.
Fromm, E. (2016). *The art of loving*, 35th edition, Tehran: Marwarid.
Ghasemnia, S. (2011). *Uninvited guests*, illustrator: Sahar Yasinpour, Tehran: Pidaish, age group B.
Hassanzadeh, F. (2007). *I like the sound of rain*, illustrator; Ali Sadeghi, Tehran: Hoz Aggr, age groups B and C.
Hassanzadeh, F. (2009). *Dev Dig Beh Sar*, illustrator: Ali Khodayi, Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents, Age Group A and B.
Hassanzadeh, F. (2016). *Umbrella with white butterflies*, illustrator; Ghazale Begdalo, Tehran: Fatemi (Toti), age groups B and C.
Hassanzadeh, F. (2019). *Agharangi and Naqla Cat*, 4th edition, Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents.
Jafari Glansai, T. and Mehdi N. (2017). "Comparison of paternal love in the poems of "Ahmed Shamlou" and "Nazar Qabbani" based on Eric Forum's opinions", *Lyric Research Journal*, Vol. 16, No. 30, pp. 53-70.
Jozdani, E. (2004). Green shorts and purple blouse, illustrator: Ali Maffakheri, Tehran: Shabaviz, age group: A and B.
Kalher, F. (1989). *Sut Farmanrova*, illustrator: Mohin Javaherian, Tehran: Mihrab Qalam, age groups B and C.
Kalher, F. (2018). *Rhinoceros Travels; Small companion*, illustrator: Narges Mohammadi, Tehran: Amirkabir, age group C and D.
Kalhor, M. (2004). *Hey, will you be friends with me?* Illustrated by: Neda Azimi, Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents, Age Group A and B.
Kashkouli, M. (2005). *A friend of the people of the city*, illustrator, Amin Hassanzadeh Sharif, Tehran: Shabaviz, age groups B and C.
Khalatbari, F. (2004*). Shahrazad*, illustrator: Farshid Shafiei, Tehran: Shabaviz, age group c.
Khosronjad, M. (2010). *innocence and experience; An introduction to the philosophy of children's literature*, third edition, Tehran: Center.
Kokbi, M., Mukhtar, E. (2014). Evaluation of the readability level of selected fiction books authored by the Children's Book Council, *Journal of Information Research and Public Libraries*, No. 83, pp. 629-650.
Mazari, E. (2014). *Little girl, commander Sibilo*, illustrator, Arghvan Khosravi, age group C, Tehran: Fandakh.
Mirkaiai, M. (1997). *Popper*, illustration; Abnai Khorminejad, Tehran: Center for Intellectual Development of Children and Adolescents, age group c.
Mirzakhani, F. (2021). "Investigation of the different manifestations of love and the presence of each in the Persian poetry of the teenager", *Children's Literature Studies*, Vol. 12, No. 2, pp. 315-342.
Moradi, A., Chalak, S. (2021). Typology of love representation in Farhad Hassanzadeh's teenage novels based on Robert Sternberg's model, *Children's Literature Studies*, Vol. 12, No. 2, pp. 233-262.
Naseri, M. (2007). *Tales of the clever fox (seven volumes)*, volume 1: the fox and the smart turtle, illustrated by: Samaneh Rahbernia, Tehran: Behnesher (Parvaneh books).
Nazari, N., Kamali, R. (2014). Love from the point of view of Saadi and Eric From, *Lyric Literature Research Journal*, Vol. 13, No. 24, pp. 272-267.
Qasimpour, A. (2001). *Nilofar Smile*, illustrator: Nasim Azadi, Tehran: Shabaviz, age group A.

Qasimpour, A. (2005). *Jungle Celebration*, illustrator; Afra Nobahar, Tehran: Shabaviz, age group B.
Qezel-ayagh, S. (2013). *Literature for children and teenagers and promotion of reading (library materials and services for children and teenagers)*, 11th edition, Tehran: Semit.
Saberi, B. (2018). *Qarqar time*, illustrator: Maryam Tahmasabi, Tehran: Fatemi, age groups B and C.
Schultz, D. (2017). Personality theories, translators: Yusef Karimi, Farhad Jamhari, Siamak Naqshbandi, Behzad Gudarzi, Hadi Bahirai, Mohammad Reza Nikkho, Tehran: Arsbaran.
Schultz, D. P. and Ellen S. S. (2022). *Personality theories*, translated by Yahya Seyed Mohammadi, 47th edition, Tehran: Ed.
Shabani, A. (2018). *Naranj and Taranj girl*, illustrator; Mahkameh Shabani, Tehran: Fatemi (Toti), age group over eight years old.
Shabani, A. (2018). *Uncle Nowruz and old woman*, illustrator: Hamaddin Javadzadeh, Toti (Fatemi), age groups B and C.
Shafiabadi, A. and Naseri, G. (2022). *Theories of Counseling and Psychotherapy*, 32nd edition, Tehran: Academic Publishing Center.
Shams, M. (2008). *The story of the bridge that was and is not anymore*, illustrated by: Nilofar Mirmohammadi, publisher (Astan Quds Razavi Publishing House, age groups B and C.
Shams, M. (2012). *Aunty Stork*, illustrator; Negin Ekhbalian, Tehran: Shabaviz, age groups B and C.
Sheikhi, M. (2005). *The window of Aghamoshe's house (30 nights, 30 stories, volume 2)*, illustrator; Atieh Sohrabi, Tehran: Qadiani, age groups A and B.
Sheikhi, M. (2006). *Kolah Khanum Torpeşt and other stories (30 stories, 30 nights)*, illustrator: Atieh Sohrabi, age groups B and C.
Sheikhi, M. (2006). *The train's birthday party and other stories (30 nights, 30 stories, volume 11)*, illustrator; Atieh Sohrabi, Tehran: Banafsheh (Qadiani), age groups A and B.
Sheikhi, M. (2010). *Short prince*, illustrator: Alireza Goldouzian, Tehran: Banafsheh (Qadiani), age group c.
Sheikhi, M. (2016). *Zabul and the red-haired witch and other stories (3 stories, 3 nights)*, illustrator: Atiyeh Sohrabi, Tehran: Banafsheh (Qadiani), age groups A and B.
Shoarinejad, A. (2012). *Psychology of Development*, 20th edition, Tehran: Information.
Yousefi, M. (2000). *Like a thousand stars*, illustrator: Ali Mofakheri, Tehran: Shabaviz, age group B.

پژوهشنامه ادب غنایی

شاپا چاپی: ۲۰۰۸-۵۷۳۷
شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۵۰۱۱

Homepage: https://jllr.usb.ac.ir

تحلیل روان‌شناسانهٔ نیاز به ارتباط (انواع عشق) در ۳۵ داستان برگزیدهٔ کودکان و نوجوانان (براساس نظریهٔ اریک فروم)

سمیه رضایی[۱] | معصومه بردبار[۲]

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران. رایانامه: s.rezaee@cfu.ac.ir

۲. کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه هرمزگان. بندرعباس. رایانامه: Massoum.br@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقالهٔ پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۳۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۳۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۳
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

واژه‌های کلیدی:
ادبیات کودک و نوجوان، داستان، عشق، اریک فروم

چکیده

یکی از نیازهای اساسی آدمی از منظر تمامی روان‌شناسان، نیاز به عشق و ارتباط است. انسان برای رسیدن به مرحلهٔ خودشکوفایی، باید دوست‌داشتن و دوست‌داشته‌شدن را تجربه کند. انسان سالم، کسی است که بتواند نیازهایش را بدون آسیب‌رساندن به دیگران، به‌خوبی تأمین کند و این مهارت باید از کودکی به کودکان آموزش داده شود. داستان، یکی از مهم‌ترین ابزارهای آموزشی، خصوصاً در دوران کودکی است. از همین رو، می‌توان با بررسی ارتباط بین شخصیت‌های داستانی در داستان‌های گوناگون کودکان و نوجوانان، به بررسی نوع و کیفیت عشق در آن‌ها پرداخت و پیرو آن، به میزان تأثیرپذیری کودک از داستان و نوع آموزه و کاربرد تربیتی آن بر کودکان مخاطب دست یافت؛ بنابراین پرسش مشخص این پژوهش آن است که انواع عشق براساس نظریهٔ اریک فروم، در داستان‌های کودکان چگونه مطرح شده است؟ روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای است و تجزیه‌وتحلیل اطلاعات به‌صورت تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که همهٔ انواع عشق (براساس تقسیم‌بندی فروم)، در نمونه‌های آماری، مطرح شده است. کودک با خواندن داستان‌ها، به جایگاه افراد و تفاوت میان انواع ارتباط، آشنا می‌شود و می‌داند در مواجهه با افراد مختلف و در «ارتباط»های متعددی که در طول عمر تجربه می‌کند، چه رفتارهایی را انتخاب کند.

استناد: رضایی، سمیه؛ بردبار، معصومه. (۱۴۰۴). «تحلیل روان‌شناسانهٔ نیاز به ارتباط (انواع عشق) در ۳۵ داستان برگزیدهٔ کودکان و نوجوانان (براساس نظریهٔ اریک فروم)». *پژوهشنامهٔ ادب غنایی*، ۲۳(۴۵)، ۹۷-۱۲۲.

DOI: 10.22111/jllr.2024.47015.3207

CC BY NC

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان.

© رضایی، سمیه؛ بردبار، معصومه.

۱- مقدمه

یکی از نیازهای اصلی و اساسی انسان، نیاز به ارتباط، دوست‌داشتن و دوست‌داشته‌شدن است که محروم‌ماندن از آن، صدمات جبران‌ناپذیری بر روان انسان وارد می‌کند. نیاز به عشق، در هرم نیازهای مازلو، در سومین مرحلهٔ هرم قرار دارد و اگر این نیاز برآورده نشود، انسان نمی‌تواند به مرحلهٔ بالاتر صعود کند. «در صورتی که نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی، به قدر کافی ارضا شده باشند، به نیازهای تعلق‌پذیری و محبت توجه می‌شود. این نیازها می‌توانند از طریق رابطهٔ صمیمی با یک دوست، معشوق یا همسر یا از طریق برقراری روابط اجتماعی در گروه، ابراز شوند» (شولتز، ۱٤۰۱: ۳۹٦).

ویلیام گلاسر، از روان‌شناسانی است که نیاز به عشق را به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان مطرح می‌کند. «علی‌رغم نظر فروید و پیروان او که نابسامانی‌های روانی را زاییدهٔ تعارض و تضاد بین نیازهای جسمانی و عوامل فرهنگی می‌دانند، گلاسر و پیروان او، پیدایش این نابسامانی‌ها را نتیجهٔ ناتوانی فرد در تحقق نیازهایش می‌دانند. آن‌ها... برای انسان، دو نیاز اساسی قائل‌اند: نیاز به مبادلهٔ عشق و محبت، و نیاز به احساس ارزش، که این دو نیاز در تشکیل هویت فرد، نقش عمده‌ای دارند» (کرسینی، ۱۹۷۳؛ گلاسر، ۱۹۸۵، به نقل از شفیع‌آبادی، ۱٤۰۱).

اریک فروم نیز از روان‌شناسانی است که مسئلهٔ نیازها را مطرح می‌کند و نیاز به ارتباط را یکی از نیازهای اساسی هر انسانی می‌داند. از نظر فروم «عشق، شکل‌های مختلفی دارد. از یک سو می‌تواند محدود به نوع انسان باشد، مانند: عشق بین مادر و فرزند، عشق بین خواهر و برادر، عشق بین زن و مرد و عشق به همنوع. از سوی دیگر، عشق می‌تواند دامنه‌ای وسیع‌تر داشته باشد: عشق به هر جلوه‌ای از وجود و هستی در کائنات. عشق زاینده، می‌تواند متوجه کسی دیگر از هم‌جنسان (عشق برادرانه یا خواهرانه)، به‌صورت همجوشی و یکی‌شدن با فردی از جنس مخالف (عشق شهوانی) یا در جهت فرزند خویش (عشق پدرانه یا مادرانه) باشد. در تمام این سه شکل، توجه نهایی شخص، به رشد و تعالی خویشتن شخص دیگر است» (شولتز، ۱۳۹۰: ۲۰۷).

همهٔ روان‌شناسان بر این نظر متفق‌اند که نوع مواجه با نیازها، روح و روان انسان‌ها را شکل می‌دهد. یک انسان کامل و سالم، کسی است که نیازهایش را می‌شناسد و برای تأمین آن‌ها، بهترین راه‌حل‌ها را انتخاب می‌کند. انسان سالم می‌داند چه‌طور دوست بدارد، تا دوست داشته شود. او می‌داند که هر انسانی، فرد متفاوتی است و برای سازگاری با افراد مختلف، به منظور تأمین نیازهای خود، بهترین رفتارها را انتخاب می‌کند؛ بنابراین رفتارهایی که در مواجهه با نیازهای مختلف انتخاب می‌شوند، شخصیت انسان‌ها را می‌سازند.

۱-۱- بیان مسئله و سؤالات تحقیق

بدیهی است که باید از دوران کودکی به کودکان آموخته شود که در موقعیت‌های مختلف، در زمان برانگیختگی نیازها، خصوصاً نیاز به عشق، محبت و ارتباط، چه رفتارهایی را انتخاب کنند. یکی از مناسب‌ترین ابزارها برای تقویت توانمندی کودکان در ارضای نیازهای اساسی‌شان، کتاب‌های مناسب برای آن‌هاست. ادبیات کودک می‌تواند به‌صورت غیرمستقیم به کودک بیاموزد که در زمان برانگیختگی هر نیاز، چه رفتاری را انتخاب کند. «ادبیات کودک در ماهیت خویش، آموزشی است. آن‌گاه که دو کس با هم سخن می‌گویند و آن‌گاه که یکی از این دو، بزرگسال و دیگری کودک است و آن‌گاه که فرد بزرگسال، عاطفه و اندیشهٔ خویش را به‌گونه‌ای طراحی‌شده و هدفمند، بر کودک عرضه می‌دارد، فرایندی پدید می‌آید که به‌گونه‌ای گریزناپذیر، ماهیتی آموزشی دارد» (خسرونژاد، ۱۳۸۹: ۳۳).

کتاب‌های کودک، باید که هم از نظر فنّی، ادبی و زبانی و هم از نظر محتوایی و مخاطب‌مداری، مطابق با ویژگی‌ها، علایق، سلایق و نیازهای کودکان، نگارش، ویراسته و انتخاب شوند. کتاب‌هایی که در جشنواره‌ها به‌عنوان کتاب‌های کودک معرفی

می‌شوند، معمولاً براساس همین معیارهای چندگانه گزینش می‌شود؛ اما آیا در هنگام گزینش کتاب برتر، به نحوهٔ ارتباط میان شخصیت‌های داستانی، با توجه به نوع ارتباط آن‌ها توجه می‌شود؟ بنابراین شایسته است انواع عشق در کتاب‌های برگزیدهٔ تألیفی کودکان، از منظر میزان توانایی این آثار در تقویت توانمندی مخاطبان در ارضای نیاز اساسی ارتباط، واکاوی شود و در این راستا به این پرسش پاسخ داده شود که انواع عشق براساس نظریهٔ اریک فروم، در داستان‌های کودکان چگونه مطرح شده است. در این مقاله ۳۵ عنوان کتاب برگزیدهٔ کودک و نوجوان، از این منظر بررسی و تحلیل می‌شود.

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

از آنجا که نیاز به عشق و ارتباط، یکی از نیازهای اساسی کودکان است و کتاب کودک، یک ابزار بی‌بدیل برای تقویت توانمندی کودکان برای ارضای نیازهای ایشان است، می‌توان با تحلیل آثار کودکان، به میزان توجه نویسندگان به نیازهای کودکان مخاطب و سلامت روان ایشان دست یافت. از سوی دیگر، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آیا منتقدان جشنواره‌ها، به کیفیت کتاب‌ها از منظر توجه به نیازهای کودکان، عنایت دارند یا فقط با معیارهای ظاهری و ادبی به ارزیابی آثار می‌پردازند.

هدف کلی

- تعیین جایگاه انواع عشق در کتاب‌های برگزیدهٔ کودکان و نوجوانان، برمبنای دیدگاه فروم

اهداف جزئی

- تعیین جایگاه هرکدام از انواع عشق، در کتاب‌های برگزیدهٔ کودکان و نوجوانان، برمبنای دیدگاه فروم که این انواع عشق، به‌صورت‌های زیر مطرح است:

عشق برادرانه، عشق مادرانه، عشق پدرانه، عشق جنسی، عشق به خود.

- بررسی وضعیت طرح ارتباط‌های ناسالم در داستان‌های برگزیدهٔ کودکان، برمبنای نظریهٔ اریک فروم

۱-۳- روش تحقیق

این تحقیق به لحاظ محیط گردآوری داده‌ها، یک پژوهش نظری است که با رویکرد توصیفی-تحلیلی انجام شده است. گردآوری اطلاعات در این پژوهش، به روش کتابخانه‌ای انجام شده است. جامعهٔ آماری آن شامل کتاب‌های برگزیدهٔ کودک و نوجوان است. نمونه‌های آماری، ۳۵ عنوان کتاب هستند که بیشترین جوایز را به خود اختصاص داده‌اند. انتخاب نمونه‌ها به روش هدفمند (انتخاب پرجایزه‌ترین آثار) انجام شده است.

روش تجزیه‌وتحلیل اطلاعات، به‌صورت ترکیبی (کیفی-کمی) است. در ابتدا داستان‌ها به لحاظ چگونگی طرح مؤلفهٔ عشق از دیدگاه فروم، تحلیل و بررسی شده و در مرحلهٔ بعد، فراوانی مؤلفه‌ها در داستان‌ها با یکدیگر مقایسه می‌شود.

جدول ۱- داستان‌های منتخب و برخی مشخصات آن‌ها

ردیف	عنوان	مؤلف	گروه سنی	جوایز و افتخارات
۱	وقت قارقار	بابک صابری	بالای ٦ سال	تأییدشدهٔ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، منتخب طرح سامان‌بخشی کتاب‌های رشد، کسب امتیاز ۳ در فهرست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده (۱٤۰۰)
۲	آقارنگی و گربهٔ ناقلا	فرهاد حسن‌زاده	ج	برگزیدهٔ مجلهٔ «سلام بچه‌ها» در بخش داستان کودک (۱۳۸۵)، تقدیرشدهٔ کتاب سال ایران در بخش کودک و نوجوان (۱۳۸٦)

۳	دیوِ دیگ به سر	فرهاد حسن‌زاده	الف و ب	برگزیدهٔ انجمن نویسندگان کودک و نوجوان
٤	دختر نارنج و ترنج	اسدالله شعبانی	بالای ۸ سال	راه‌یافته به فهرست بین‌المللی کلاغ سفید (۲۰۲۱)، منتخب طرح سامان‌بخشی کتاب‌های رشد
٥	چتری با پروانه‌های سفید	فرهاد حسن‌زاده	ب و ج	تقدیرشدهٔ شورای کتاب کودک (۱۳۹۷)، تأییدشدهٔ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، کسب امتیاز «خیلی خوب» در فهرست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده (۱۳۹٦)
٦	قصه‌های روباه زرنگ (هفت جلد)، جلد ۱: روباه و لاک‌پشت باهوش	مسلم ناصری	الف و ب	عنوان کتاب فصل جمهوری اسلامی برای مجموعهٔ روباه زرنگ (۷ جلد) (۱۳۸٦)، دیپلم افتخار دوسالانه‌جشنوارهٔ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۸۷)
۷	کلاغ سیاه به سفر می‌رود	بابک صابری	الف و ب	تأییدشدهٔ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و منتخب طرح سامان‌بخشی کتاب‌های رشد، راه‌یافته به فهرست کتاب‌های IBBY (دفتر بین‌المللی کتاب برای نسل جوان) مناسب برای کودکان با نیازهای ویژه، کسب امتیاز ۵ (عالی) در فهرست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده (۱۳۹۵)
۸	شاهزادهٔ کوتاه‌قد	مژگان شیخی	ج	معرفی‌شده در کتاب‌نامهٔ رشد آموزش‌وپرورش
۹	غول و دوچرخه	احمد اکبرپور	ب	برندهٔ دیپلم افتخار نمایشگاه تصویرگری کتاب کودک (بولونیا، ۲۰۱۱)، کسب عنوان برترین کتاب تألیفی سال از طرف شورای کتاب کودک (۱۳۸۸)
۱۰	من مترسکم، ولی می‌ترسم	احمد اکبرپور	ب	برندهٔ جایزهٔ بخش کودک از شانزدهمین جشنوارهٔ آموزشی رشد، کسب امتیاز ٤ (خیلی خوب) در لیست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده (۱۳۹٦)، کسب عنوان کتاب سال در هجدهمین دورهٔ جشنوارهٔ شهید غنی‌پور
۱۱	از صدای باران خوشم می‌آید	فرهاد حسن‌زاده	ب و ج	تقدیرشده در انجمن فرهنگی ناشران کتاب کودک، منتخب چهارمین دورهٔ جشنوارهٔ کتاب برتر کودک و نوجوان
۱۲	من یک گوزن بودم	احمد اکبرپور	ب	برندهٔ سیب طلای براتیسلاوا (۲۰۱۷)، منتخب آموزش‌وپرورش، کسب امتیاز ٤ در فهرست لاک‌پشت پرنده (۱۳۹۵)، برگزیدهٔ مسابقهٔ تصویرگری کتاب کودک شارجه (۲۰۱٤)، برندهٔ جایزهٔ اول مسابقهٔ بین‌المللی تصویرگری کره جنوبی (۲۰۰۹)، برگزیدهٔ مسابقهٔ تصویرگری پرتغال (۲۰۰۹)
۱۳	شب به‌خیر فرمانده	احمد اکبرپور	الف و ب	ورود به فهرست کتاب‌های برجستهٔ نوجوانان با نیازهای ویژه (IBBY-۲۰۰۷)، برندهٔ مسابقهٔ داستانی «کودکان با نیازهای ویژه» (UNICEF-۲۰۰۲)، دیپلم نمایشگاه تصویرگری کتاب کودک (بولونیا، ۲۰۱۵)، کسب امتیاز ٤ در فهرست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده (۱۳۹۵)

۱۴	عمونوروز و پیرزن	اسدالله شعبانی	ب و ج	تأییدشدهٔ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، کسب امتیاز ۳ (خوب) در فهرست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده
۱۵	دختر کوچولو، فرمانده سبیلو	الهام مزارعی	ج	کسب امتیاز ۳ در فهرست کتاب‌های برگزیدهٔ لاک‌پشت پرنده (۱۳۹۳)، تقدیرشده در پانزدهمین جشنوارهٔ شهید غنی‌پور
۱۶	زبل و جادوگر موقرمز و قصه‌های دیگر (۳۰ قصه، ۳۰ شب، جلد ۹)	مژگان شیخی	الف و ب	برگزیدهٔ سومین دورهٔ جایزهٔ پروین اعتصامی (۱۳۸۷)، تقدیرشده در سیزدهمین دورهٔ جشنوارهٔ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۸۷)
۱۷	لولوی قشنگ من	سحر انواری	الف	برگزیدهٔ چهارمین جشنوارهٔ کتاب برتر کودک و نوجوان (۱۳۸۸)
۱۸	شلوارک سبز و بلوز بنفش	عذرا جوزدانی	الف و ب	شباویز
۱۹	قصهٔ پلی که بود و دیگر نیست	محمدرضا شمس	ب و ج	جایزهٔ کتاب سال مجلهٔ «سلام بچه‌ها»
۲۰	میهمان‌های ناخوانده	شکوه قاسم‌نیا	ب	سلطنتی
۲۱	جشن تولد قطار و قصه‌های دیگر (۳۰ قصه، ۳۰ شب، جلد ۱۱)	مژگان شیخی	الف و ب	کتاب سال ایران (۱۳۸۶)، برگزیدهٔ سومین دورهٔ جایزهٔ پروین اعتصامی، تقدیرشده در سیزدهمین دورهٔ جشنوارهٔ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۸۷)، معرفی‌شده در کتاب‌نامهٔ رشد آموزش‌وپرورش
۲۲	لبخند نیلوفر	اکرم قاسم‌پور	الف	منتخب شورای کتاب کودک (۱۳۸۰)
۲۳	سفرهای کرگدن: همسفر کوچک	فریبا کلهر	ج و د	تقدیر از مجموعهٔ شش‌جلدی «سفرهای کرگدن» به‌عنوان مجموعهٔ برتر از طرف اولین جشنوارهٔ کتاب‌های تصویری-تألیفی دانشگاه شیراز (۱۳۹۵)
۲۴	مثل هزار ستاره	محمدرضا یوسفی	ب	دریافت لوح تقدیر از مجلهٔ «سلام بچه‌ها» (۱۳۷۹)
۲۵	پنجرهٔ خانهٔ آقاموشه (۳۰ قصه، ۳۰ شب، جلد ۲)	مژگان شیخی	الف و ب	کتاب سال ایران (۱۳۸۶)، کتاب برگزیدهٔ سومین دورهٔ جایزهٔ پروین اعتصامی، تقدیرشده در سیزدهمین دورهٔ جشنوارهٔ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۸۷)، معرفی‌شده در کتاب‌نامهٔ رشد آموزش‌وپرورش
۲۶	خاله لک‌لک	محمدرضا شمس	ب و ج	ترجمه و انتشار به زبان ترکی استانبولی در کشور ترکیه، کسب لوح تقدیر در بخش تصویرگری یازدهمین جشنوارهٔ کتاب کودک و نوجوان
۲۷	هی، با من دوست می‌شوی؟	مژگان کلهر	الف و ب	کتاب دوزبانه (فارسی و انگلیسی)، ترجمه و نشر کتاب به زبان اسپانیایی، کسب رتبهٔ دوم در دهمین جشنوارهٔ کتاب سال مجلات «سلام بچه‌ها» و «پوپک»
۲۸	دعای موش کوچولو	کلر ژوبرت	الف و ب	ترجمه‌شده به زبان عربی و فرانسوی، جزو ده کتاب پرفروش کانون پرورش فکری در نمایشگاه مجازی کتاب تهران (۱۳۹۹)

۲۹	سوت فرمانروا	فریبا کلهر	ب و ج	کسب لوح تقدیر و عنوان کتاب سال هشتمین دورهٔ کتاب سال وزارت ارشاد (۱۳۶۹)، ترجمه و نشر کتاب به زبان چینی
۳۰	پاپر	محمد میرکیایی	ج	قرارگرفتن در فهرست کتاب‌های مناسب از نظر مرکز بین‌المللی (کتابخانه) مونیخ (۱۹۹۹)
۳۱	شهرزاد	فریده خلعت‌بری	ج	تهران، نوما، زاگرب، تایپه، براتیسلاوا، بلگراد، کرواسی، نسل جوان، جهان کودکان، تصویرگری تهران
۳۲	پیشی‌خانم و بچه‌ها	فرهاد فزونی	ب	نوما، بولونیا، ژاپن، بلگراد، طراحی کتاب، کتاب‌آرایی، باری یرو، مونیخ، کانون، جهان کودکان، براتیسلاوا
۳۳	دوست مردم شهر	مهدخت کشکولی	ب و ج	براتیسلاوا، بلگراد، شباویز، کرواسی
۳٤	مجموعه قصه‌های نترسناک (همه)	نازنین آیگانی	الف و ب	جزو کتاب‌های دارای نشان طلایی لاک‌پشت پرنده و برندهٔ پلاک طلای بهترین متد آموزش خلاق از کشور اسلوونی
۳۵	کلاه خانم لاک‌پشت و قصه‌های دیگر (۳۰ قصه، ۳۰ شب، جلد ۵)	مژگان شیخی	ب و ج	کتاب برگزیدهٔ سومین دورهٔ جایزهٔ پروین اعتصامی (۱۳۸۷)، تقدیرشده در سیزدهمین دورهٔ جشنوارهٔ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۸۷)

۱-٤- پیشینهٔ تحقیق

در حوزهٔ بررسی آثار برگزیدهٔ کودکان، پژوهش‌هایی صورت گرفته است. همچنین پژوهش‌هایی با هدف بررسی آثار برگزیدهٔ کودکان و نوجوانان انجام شده است؛ برای مثال، کوکبی و ابراهیمی (۱۳۹٤) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی سطح خوانایی کتاب‌های داستانی برگزیدهٔ شورای کتاب کودک» که با هدف بررسی سطح خوانایی این کتاب‌ها، به روش ارزیابانه انجام شده است، به نتایج شایان توجهی دست یافته‌اند.

برخی عناوین نگاشته‌شده نیز به بررسی آثار ادبی براساس نظریهٔ اریک فروم پرداخته‌اند. در این میان، آثاری یافت شد که به بررسی نیاز به ارتباط، از دیدگاه فروم، در آثار ادبی پرداخته‌اند. جعفری (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «مقایسهٔ عشق پدرانه در شعر «احمد شاملو» و «نزار قبانی» با تکیه بر آرای اریک فروم»، به این نتیجه دست یافته است که هردو شاعر، ضمن بازتولید محتوای هویت خود و عکس‌العمل‌های متفاوت در برابر جایگاه پدر، به کودکی و عشق مادرانه روی آورده‌اند (همان: ۵۳).

از سویی، در ادبیات کودکان نیز پژوهش‌هایی به بررسی عشق در آثار کودکانه پرداخته‌اند. فرهادی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «عشق هدایتگر و ماورایی در رمان عاشقانه‌های یونس در شکم ماهی»، با روش توصیفی-تحلیلی، به این نتیجه دست یافته‌اند که این رمان، دارای ساختاری دولایه است که در سطح ظاهری آن، عشق زمینی با پس‌زمینهٔ جنگ مطرح شده است و در لایهٔ درونی آن، نویسنده به‌یاری تمثیل‌ها، این عشق پاک زمینی را به عشق آسمانی پیوند داده است (همان: ۱٤۱).

مرادی (۱٤۰۰)، پژوهشی با عنوان «نوع‌شناسی بازنمایی عشق در رمان‌های نوجوان فرهاد حسن‌زاده براساس الگوی رابرت استرنبرگ»، با هدف بررسی روش بازتاب مفهوم عشق در آثار فرهاد حسن‌زاده براساس نظریهٔ رابرت استرنبرگ و به روش تحلیلی-توصیفی انجام داده است.

میرزاخانی (١٤٠٠) در پژوهشی با عنوان «بررسی جلوه‌های مختلف عشق و میزان حضور هریک در شعر فارسی نوجوان»، با هدف بررسی جلوه‌های عشق در اشعار نوجوانان، با روش توصیفی-تحلیلی، با بررسی و تحلیل نشانه‌های درون متن و تفکیک اشعار با دامنهٔ تأویل محدود، به این پرداخته است که شعر عاشقانهٔ نوجوان این دوره، چه جلوه‌هایی می‌تواند داشته باشد و شاعران در پرداخت هریک از این جلوه‌ها، به چه نشانه‌ها و موضوعاتی توجه داشته‌اند.

براساس بررسی انجام‌شده، هیچ پژوهشی که به بررسی و واکاوی انواع عشق براساس نظریهٔ اریک فروم در داستان‌های تألیفی برگزیدهٔ (پرجایزه) کودک و نوجوان پرداخته باشد، یافت نشد. در پژوهش حاضر، انواع عشق براساس دیدگاه فروم، در داستان‌هایی که بیشترین جوایز را به خود اختصاص داده‌اند، تحلیل شده است.

۲- مبانی نظری

انسان، بارها تجربهٔ جدایی و تنهاماندگی را در زندگی‌اش تجربه کرده است. با تولد و قطع بند ناف، او از پرورشگاه امن نخستین جدا شد. هنگامی که دستانش را از زمین برگرفت، روی دو پا ایستاد و سعی کرد برای حفظ جانش، خانه‌ای امن و محصور بسازد، از طبیعت نیز جدا افتاد و ناگهان خود را در محاصرهٔ جهان خارج یافت. «زمانی که کسی در تجرد بماند، در مقایسه با جهان خارج، به‌کلی ناچیز می‌شود و ترسی ژرف در دلش راه پیدا می‌کند» (فروم، ١٣٦٣: ٢٨٢). انسانی که احساس تنهایی می‌کند، خود را در محاصرهٔ یک جهان غریبی می‌بیند. وجود کوچک او در برابر این جهان بزرگ، آسیب‌پذیر جلوه خواهد کرد. بنابر نظر فروم، آدمی به‌دلیل برخورداری از نیروی خرد و تفکر، از تنهایی و جدایی، ناتوانی و جهل و تولد و مرگ خویش آگاه است و اگر در برابر این‌همه هجمه، نمی‌توانست وابستگی جدیدی بسازد، تحمل چنین وضعی، خارج از توان او بود (فروم، ١٣٦٨: ٤٩).

آگاهی و قدرت تفکر، هم خوب و هم بد است. از سویی انسان را از ناتوانی‌ها، فرصت محدود زندگی و تنهایی، آگاه و وحشت‌زده کرده است و از سوی دیگر، راه‌هایی برای جبران آن‌ها به او نشان می‌دهد. انسان‌ها می‌دانند به ارتباط و پیوندهایی نیاز دارند که خلأ گسستن پیوندهای اولیه را پر کند. انسان‌ها به سه طریق با جهان، ارتباط برقرار می‌کنند: سلطه‌جویی، سلطه‌پذیری و عشق. «عشق از مباحث عمده در علم روان‌شناسی به شمار می‌رود و روان‌شناسان برجسته‌ای چون استرنبرگ، رنه آلندی، آبراهام مازلو و اریک فروم، دربارهٔ عشق به‌تفصیل سخن گفته‌اند» (نظری، ١٣٩٤: ٢٧٠).

از دیدگاه فروم، در سلطه‌پذیری، فرد در پیوند با دیگری، همواره مطیع و فرمانبر است؛ او هرگونه تحقیر و ستم را تحمل می‌کند تا مبادا پیوندش با دیگری گسسته شود. این نوع ارتباط به‌ویژه در کودکان و نوجوانان، خطر حرکت به سمت اعتیاد و اعمال هنجارشکنانه در جهت به دست آوردن تأیید گروه هم‌سالان یا کسب رضایت بزرگ‌سالان را درپی دارد. این درست در نقطهٔ مقابل گروه قدرت‌طلب است. این گروه در ارتباطات خود، به دنبال تسلط بر دیگران هستند. آن‌ها نظر و عقیدهٔ خود را بر دیگران تحمیل می‌کنند و از تحقیر، سرزنش و حتی فحاشی و شکنجهٔ دیگری، لذت می‌برند. آن‌ها در ارتباطات، به دنبال شکار افراد سلطه‌جو هستند؛ زیرا افراد سلطه‌طلب، ناخودآگاه به سمت این دسته، کشش دارند و می‌توانند با آن‌ها نوعی همزیستی داشته باشند. «گرچه این نوع همزیستی، ارضاکننده است، اما مانع از پیشروی به سوی یکپارچگی و سلامت روانی می‌شود» (فیست و فیست، ١٣٨٨: ٢٢٥).

نوع سوم ارتباط‌گیری با دنیای پیرامون، عشق است. از دیدگاه فروم، عشق می‌تواند عقلایی یا غیرعقلایی باشد. «عشق غیرعقلایی، عشقی است که وابستگی انسان را افزایش می‌دهد و اضطراب و دشمنی به بار می‌آورد؛ در حالی که عشق عقلایی، عشقی است که صمیمانه کسی را به دیگری مربوط می‌سازد و در عین حال، استقلال و یگانگی او را هم محفوظ نگه می‌دارد» (فروم، ١٣٩٠الف: ٧٢). عشق عقلایی، از سر نیازمندی و وابستگی نیست که اگر نیاز یکی از طرفین رفع شود یا زمینهٔ

وابستگی از بین برود، زایل شود؛ بنابراین عشق واقعی، بنایی مستحکم است که استقلال، یکپارچگی و سلامت روانی دو طرف را تضمین می‌کند.

در تمام شکل‌های عشق واقعی، چهار عنصر مشترک نمایان است: اهمیت‌دادن، مسئولیت، احترام، شناخت (فیست و فیست، ۱۳۸۸: ۲۲۶). در یک ارتباط سالم و عاشقانه، فرد تلاش می‌کند که شناخت کامل و درستی از دیگری داشته باشد، توانایی‌ها و نیازهایش را بشناسد و با وجود پی‌بردن به کاستی‌ها و ناتوانی‌های او، باز هم صمیمانه دوستش بدارد، به عقاید و خواسته‌هایش احترام بگذارد، در قبال او احساس مسئولیت کند و تا آنجا که می‌تواند، در ایجاد امنیت و آرامش روانی و پرورش و شکوفایی توانمندی‌هایش، یاری‌رسان او باشد.

«توجه و مسئولیت، عناصر متشکلهٔ عشق هستند؛ ولی بدون رعایت احترام و شناختن طرف مورد علاقه، عشق تبدیل به تسلط و تملک می‌شود... احترام‌گذاشتن، یعنی دیدن شخص، همان‌گونه که هست و آگاهی از فردیت و ویژگی‌های مخصوص او. رعایت احترام شخص، بدون شناختن او امکان ندارد؛ اگر این شناخت حاصل نشود، توجه و مسئولیت کور می‌شوند» (فروم، ۱۳۷۰: ۱۱۷).

۳- تحلیل یافته‌ها

اریک فروم، عشق را به انواعی چون عشق برادرانه/خواهرانه، عشق جنسی، عشق پدرانه، عشق مادرانه و عشق به خود تقسیم می‌کند. بنابر نظر اریک فروم، «عشق ثمربخش را می‌توان به سمت فردی همجنس (که فروم آن را عشق برادرانه یا خواهرانه نامید)، به سمت فردی از جنس مخالف (عشق شهوانی)، یا به سمت فرزند خویش (عشق پدری-مادری) هدایت کرد. در هر سه شکل، هدف اصلی فرد، رشد خویشتن دیگری است» (شولتز، ۱۴۰۱: ٦٢٦). در ادامه، داستان‌های انتخابی این پژوهش، براساس نظریهٔ فروم دربارهٔ انواع عشق تحلیل می‌شوند.

۳-۱- انواع عشق در شخصیت‌های داستانی

۳-۱-۱- عشق برادرانه

عشق برادرانه، عشق به انسانیت است؛ به این معنی که ما دیگران را به‌دلیل انسان‌بودن‌شان دوست داریم. اگر ما توانایی عشق‌ورزیدن داشته باشیم، می‌توانیم همهٔ انسان‌ها را فارغ از سن، جنس، نژاد و... دوست داشته باشیم. «عشق برادرانه، بر این احساس مبتنی است که ما همه یکی هستیم. اختلاف ذوق، هوش و دانش، در مقابل هویت مشترک انسانی که به همهٔ افراد، عمومیت دارد، اختلافی ناچیز به شمار می‌رود. برای شناسایی و درک این هویت مشترک آدمی، لازم است که از کرانه به عمق نفوذ کنیم. اگر فقط ظواهر اشخاص را در نظر بگیریم، تنها تفاوت‌ها، یعنی چیزهایی را خواهیم دید که ما را از هم جدا می‌کنند؛ ولی چنانکه بتوانیم به درون انسان راه بیابیم، این هویت مشترک انسانی را خواهیم یافت» (فروم، ۱۳۸٦: ٦٤).

در بررسی انجام‌شده، عشق برادرانه، با بیشترین بسامد، در ۲۳ داستان مطرح شده بود. اینک به بررسی این نوع عشق در داستان‌ها پرداخته می‌شود. در عشق برادرانه، عشق به طبیعت و حیوانات هم بررسی شدند.

در داستان «وقت قارقار»، بچه‌کلاغ، قرار است در مدرسه یاد بگیرد که در جنگل، قدم بزند، بگردد و در آن، نفس عمیق بکشد. جنگل، وطن و ریشهٔ اوست. در مدرسه به بچه‌کلاغ آموزش می‌دهند که چگونه با یک قارقار، حالش را بهتر کند یا چه‌طور و چه موقع با قارقارش، آواز جنگل را زیباتر کند. بنابر گفتهٔ مدیر مدرسه، فقط اوست که در پاییز، می‌تواند با قارقارش به باغ کمک کند. «...ما کمکش می‌کنیم که بداند بین این‌همه صدا، کِی نوبت او می‌شود تا با قارقارش، آواز جنگل را زیبا و زیباتر کند...» (صابری، ۱۳۹۸). این عبارت، نشان از یک ارتباط دوطرفه و سرشار از عشق، میان جنگل و جوجه‌کلاغ دارد که می‌تواند در گروه عشق برادرانه از منظر فروم قرار گیرد. در این داستان، روش ارتباط مؤثر، به کودک آموزش داده می‌شود.

«...او می‌تواند شادترین قارقارها را کنار دوستانش سر بدهد. اول، یکی‌شان می‌گوید قار، بعد آن یکی، بعد هم خودش قارقار می‌کند و آخر سر، همه با هم می‌گویند قارقار قارقار قارقار قارقار...» (همان).

«یکی دیگر از خصایص شخصیت سالم کودک یا نوجوان، رغبت اجتماعی اوست که به دیگران به همان اندازهٔ خودش توجه دارد، می‌تواند دیگران را دوست بدارد، با دیگران همدردی کند، به خود اعتماد دارد و می‌تواند مسئولیتی را به عهده گیرد» (شعاری‌نژاد، ۱۳۹۲: ۷٤۲).

در داستان «من یک گوزن بودم»، برجسته‌ترین ارتباطی که مطرح شده است، ارتباط بین گوزن و انسان‌ها است. انسان‌ها در لباس شکارچی به گوزن حمله می‌کنند تا با شکارکردن و کشتن او، قدرت خود را به نمایش بگذارند. این نوع ارتباط که یک طرف به دنبال خشونت‌ورزی و نمایش قدرت و تسلط خود بر دیگری است، پایان خوشی به دنبال ندارد. گوزن جوان با اینکه آسیب دیده است، چون از پادشاه زخمی، بوی تلخ شکارچی‌ها را استشمام نمی‌کند، به‌جای حمله‌کردن، به کمک او و اسبش می‌شتابد. براساس نظریهٔ فروم، این رابطه، نه سلطه‌طلبی و نه از موضع قدرت است؛ اما از چهار عنصر رابطهٔ عاشقانه، فقط یک عنصر اهمیت‌دادن را پوشش داده است.

کودک مخاطب، متوجه می‌شود که گوزن از شاخ‌هایش به‌جای سلاح استفاده نکرد؛ بلکه از آن برای نجات‌دادن کمک گرفت؛ پس می‌آموزد که از ابزارها و امکاناتی که در اختیار دارد، می‌تواند استفاده‌های زیادی کند و او باید همواره بیندیشد و در جهت کمک به دیگران و انجام اعمال نیک، از آن‌ها بهره گیرد. «می‌خواستم اسب و پادشاه را نجات دهم. افسار اسب را محکم کشیدم. من، پادشاه و اسبش را نجات دادم و بعد همه‌جا تاریک شد. من بیهوش شدم» (اکبرپور، ۱۳۸۲: ١٦).

در داستان «شب به خیر فرمانده»، پسربچهٔ قهرمان داستان، مادر خود را از دست داده است و پدر نیز در آستانهٔ ازدواج است. او تنها است و نیازمند برقراری ارتباط با دیگری است. وقتی قهرمان داستان متوجه می‌شود که کودکِ مقابلش هم برای انتقام مادرش به میدان جنگ آمده است و یک پا ندارد، از طرف مقابل، شناخت درستی به دست می‌آورد. سپس از او دربارهٔ پایش سؤال می‌کند. در این هنگام، کودک دوم، عصبانی می‌شود و فکر می‌کند مسخره شده است؛ اما قهرمان داستان، تفنگش را می‌اندازد و پای مصنوعی خودش را به او نشان می‌دهد و چوب زیر بغل کودک را برمی‌دارد و پای مصنوعی خودش را به او می‌دهد. بعد به او کمک می‌کند تا بتواند با پای مصنوعی، راه برود و حتی آن پا را برای یک شب به او قرض می‌دهد تا بتواند آن را به مادرش نشان بدهد. «می‌گویم: «نگاه کن، نگاه کن!» و تفنگم را می‌اندازم و پاچهٔ شلوارم را می‌زنم بالا، تندتند تسمه‌ها را باز می‌کنم و پایم را درمی‌آورم» (اکبرپور، ۱۳۹۳: ۱۹). در درون این بازی‌های کودکانه، می‌توان دو عنصر احترام و اهمیت‌دادن را یافت. هرچند عنصر مسئولیت‌پذیری در رابطهٔ بین این دو کودک به چشم نمی‌خورد، نوع ارتباطی که بین آن‌ها برقرار شده است، بی‌شباهت به یک رابطهٔ سالم و عاشقانه از نوع عشق برادرانه نیست.

نیاز غالبی که در داستان «آقارنگی و گربهٔ ناقلا» به آن پرداخته شده است، نیاز به ارتباط است. آقارنگی با خانوادهٔ موش‌ها، یک ارتباط دوستانه و همراه با احترام و احساس مسئولیت دارد؛ چنانکه او خود را ملزم به حفظ جان آن‌ها و حمایت‌شان در مقابل گربه می‌داند. این در حالی است که گربه درپی ارتباطی سلطه‌جویانه است و در این کار، ناکام می‌ماند. بچه‌موش، باهوش‌ترین شخصیت و تنها شخصیت کودک داستان است و می‌فهمد که با کشیدن قلب برای گربه، می‌توان او را به موجودی مهربان و باوفا تبدیل کرد که بتواند با موش‌ها ارتباطی دوستانه و صلح‌آمیز برقرار کند. «مادر موش گفت: «به نظرم این گربه شرم و حیا ندارد.» آقارنگی گفت: «بیشتر فکر کنید!» بچه‌موش گفت: «این گربه قلب ندارد» (حسن‌زاده، ۱۳۹۹).

در داستان «دیوِ دیگ به سر»، مردم روستا، عموماً جمعیت بزرگ‌سال، از بزبزک می‌ترسند و فرار می‌کنند. آن‌ها نمی‌توانند با او ارتباط برقرار کنند و متوجه مشکلی که برای او پیش آمده است، نمی‌شوند. حتی سمندر که صاحب بزبزک است، او را به‌درستی نمی‌شناسد و با شنیدن صدای بزبزک، تصور می‌کند این دیو سیاه او را قورت داده است. این در حالی است که

دلاور، تنها کودک شخصیت داستان، به‌واسطهٔ عشق و دلبستگی‌ای که به بزبزک داشته است، از او شناخت دارد و جلوی حملهٔ پدرش به او را می‌گیرد. «در آن سکوت شبانه، ناگهان صدای زیبایی برخاست؛ صدای نی بود. همهٔ سرها به طرف صدا برگشت. دلاور بود که چهارزانو نشسته بود و نی‌لبک به لب داشت. هیچ‌کس نمی‌دانست این کار چه معنایی دارد. ناگهان بزبزک به طرف او رفت و جلویش زانو زد و معمع کرد» (حسن‌زاده، ۱۳۸۸: ٤٤). از دیدگاه فروم، در یک ارتباط سالم است که فرد از ویژگی‌ها و نیازهای طرف مقابل خود آگاه است و در برابر او احساس مسئولیت می‌کند و این همان کاری است که دلاور برای بزبزک انجام می‌دهد و سرانجام بزبزک در کنار او آرام می‌گیرد و احساس امنیت می‌کند.

پیام مشخص داستان «چتری با پروانه‌های سفید»، این است که باید با دنیای پیرامون خود ارتباط داشته باشیم و این ارتباط از روی مهر و عشق و در راستای خدمت‌رسانی به همنوعان و دیگر موجودات باشد. در این داستان، نیاز غالب، نیاز به ارتباط است که به‌شکلی مطلوب و با پیامد مثبت عرضه شده است. علی و مریم، دو کودک گل‌فروش، زمانی که از مشکل آتوسا باخبر می‌شوند، بدون چشمداشت، به آتوسا کمک می‌کنند. «زیر چتری که پروانه‌های سفید دارد، دو تایی به علی زل می‌زنند که انگشت‌هایش را جلوی دهانش برده. نفس عمیقی می‌کشد و بلند سوت می‌زند... آتوسا می‌خندد و برایش دست تکان می‌دهد» (حسن‌زاده، ١٣٩٦: ٢٢).

موضوع مطرح در داستان «کلاغ سیاه به سفر می‌رود»، نیاز به وجود دوست برای همراهی است و در پایان داستان، کلاغ، هم‌سفر دستهٔ کلاغ‌ها می‌شود. «کلاغ سیاه ما برای سفر، یک دوست لازم دارد؛ یک دوست خوب. وقتی نگاه می‌کند، می‌بیند دوروبرش پر از کلاغ‌هایی است که در آسمان آبی، راهی سفرند» (صابری، ۱۳۹۵). نویسنده بدون اینکه اشارهٔ مستقیم یا لحن تعلیمی داشته باشد، اهمیت دوستی را یادآور می‌شود. کلاغ، دوستان خود را پیدا می‌کند و آن‌ها نیز کلاغ هستند. درست است که کلاغ‌ها شناخت خوبی از هم دارند و بهتر می‌توانند به یکدیگر کمک کنند و یار هم باشند، اما در این داستان، به دیگر عناصر مهم در ایجاد ارتباط عاشقانه و راستین، پرداخته نشده است.

در مجموعهٔ «زبل و جادوگر موقرمز و قصه‌های دیگر»، سی داستان کوتاه کودک وجود دارد که به بررسی یک داستان در این مقاله، بسنده شده است. در آغاز داستان، زبل (یک موش) و جادوگر، رابطهٔ خوبی با هم ندارند و زبل با خوردن شکلات روز تولد جادوگر، باعث ناراحتی او می‌شود و جادوگر به‌دلیل داشتن قدرت جادویی، زبل را تنبیه می‌کند. جادوگر با تبدیل زبل به یک موش شکلاتی، جان او را به خطر می‌اندازد؛ اما در پایان داستان، زبل با نجات جان جادوگر، اشتباهات خود را جبران می‌کند و جادوگر نیز بعد از آگاهی از ماجرا و شنیدن عذرخواهی زبل، او را می‌بخشد و دوباره به یک موش واقعی تبدیل می‌کند و چنانکه در پایان داستان ذکر شده است، «از آن روز به بعد، جادوگر و زبل با هم دوست شدند و هنوز هم هستند» (شیخی، ١٣٨٦). کودک خواننده می‌آموزد که در روابطش با دیگران، کینه‌ورزی نکند، از اشتباه دیگران بگذرد و دشمنی‌ها را با کمک بخشش، به صلح و دوستی تبدیل کند.

در داستان «لولوی قشنگ من»، بزی، بدون هیچ چشمداشتی به لولو عشق می‌ورزد و تمام تلاشش را برای خوشحال‌کردن لولو انجام می‌دهد. «بزی گفت: «خب می‌توانم تو را به آرزویت برسانم.» و شروع کرد به جست‌وخیزکردن دوروبر لولو و آوازخواندن. بعد هم گفت: من تو را به آرزویت می‌رسانم! لولو جان، بپر پشتم تا برویم. کسی چه می‌داند، شاید علف‌های آن بالا شیرین‌تر هم باشد» (انواری، ۱۳۸۷: ۱۵).

کودک با خواندن داستان «شلوارک سبز و بلوز بنفش»، می‌آموزد که ما ویژگی‌های همدیگر را دوست نداریم. بعضی از ویژگی‌ها اگر تغییر کنند، ما همدیگر را دوست خواهیم داشت؛ بنابراین بهتر است در معیارهامان برای دوست‌داشتن، تجدیدنظر کنیم.

در داستان «قصهٔ پلی که بود و دیگر نیست»، پل، بدون هیچ چشمداشتی، عشق می‌ورزد و کمک می‌کند. او حتی حاضر است برای دیگران، از جان خود نیز درگذرد. «پل برای آخرین‌بار نیرویش را جمع کرد. ماشین با سرعت از رویش گذشت و خودش را به آن طرف رساند. پل خودش را ول کرد. شل شد و خراب شد و توی رودخانه ریخت. رودخانه بدن پل را در آغوش گرفت. ماشین برگشت و به پل نگاه کرد و با غصه گفت: خداحافظ دوست مهربانم!» (شمس، ۱۳۸۰).

در داستان «مهمان‌های ناخوانده»، پیرزن، همهٔ حیوانات را بدون اینکه به آنان وابستگی داشته باشد، با مهربانی به خانهٔ خودش دعوت می‌کند. «پیرزن با خودش گفت: «خدایا کیه این وقت شبی در می‌زنه؟» چادرش را سر کرد، دوید توی حیاط، پشت در پرسید: «کیه داره در می‌زنه؟» –منم خاله گنجیشکه. دارم زیر بارون خیس می‌شم، درو وا کن. پیرزن در را باز کرد و گفت: بیا تو» (فرجام، ۱۳۹۳: ۵).

در داستان «جشن جنگل»، هرچند که کلاغ دوست دارد با دیگران ارتباط برقرار کند، او بدون عنصر شناخت و اهمیت‌دادن، در ارتباطش موفق نمی‌شود. او حیوانات جنگل را دعوت می‌کند؛ اما به‌دلیل ندانستن نیازها و علایق حیوانات، شرایط لازم را برای حضورشان فراهم نمی‌کند. او با توجه به نیازهای خود، ارتباطش را شکل داده بود. «کلاغی پنیر و گردوهایش را پایین آورد. نگاهی به دوستانش کرد. دوباره غصه‌دار شد و سرش را پایین انداخت. دلش می‌خواست گریه کند. غذای دوستان او پنیر و گردو نبود. چرا به این موضوع فکر نکرده بود» (قاسم‌پور، ١٣٨٤: ١٣).

در داستان «مثل هزار ستاره»، ستاره به شیوه‌ای نمادین به دیگرانی که هیچ آشنایی قبلی با آن‌ها نداشته است، محبت می‌کند و آن‌ها را «ستاره‌ای» می‌کند. این شخصیت، نماد انسان‌هایی است که با هر کس که ارتباط برقرار می‌کنند، به آن‌ها سودی می‌رسانند. «خوش آمدی ستاره کوچولو. تو چه‌قدر خوب و مهربان هستی. قلهٔ مرا ستاره‌باران و مرا قله‌ستاره‌ای کردی. دستت درد نکند. کِی از آن بالاها به این پایین‌ها آمدی؟» (یوسفی، ۱۳۷۹: ٤).

در داستان «هی، با من دوست می‌شوی؟» سنجاقک حتی زمانی که بی‌توجهی کفشدوزک را به هشدارهایش می‌بیند، باز هم تلاش می‌کند که او را از چنگ عنکبوت نجات دهد. «سنجاقک از آن پایین داد زد: هی کفشدوزک! تابم آماده است. بپر بیا» (کلهر، ١٣٨٤: ٢٣).

در داستان «دعای موش کوچولو»، موش کوچولو آرزو می‌کند یک مادربزرگ داشته باشد. در این داستان، تجلی عشق برادرانه دیده می‌شود. در پایان این داستان، موش کوچولو سه دوست خیلی خوب پیدا می‌کند. «حالا لابد فکر می‌کنی موش کوچولوی خال‌خالی، سه تا مادربزرگ پیدا کرده است؛ اما نه، اشتباه می‌کنی! چون موش پیر حنایی، همان که خوب کیک پنیر می‌پزد، ولی فقط کمی آن را می‌سوزاند، یک پدربزرگ است، نه مادربزرگ» (ژوبرت، ۱۳۸۹).

«غول و دوچرخه»، داستانی طنزآمیز و پرهیجان است که علاوه بر آشناکردن مخاطب کودک با شغل نویسندگی و چگونگی آن، زمینهٔ سازگاری کودک را با نوزادی که به خانواده اضافه می‌شود نیز فراهم می‌کند. در این داستان، مخاطب کودک، شاهد رابطهٔ درسا با دزد دوچرخه است. درسا ابتدا می‌خواهد او را به پلیس تحویل بدهد و از موضع قدرت با او روبه‌رو می‌شود؛ اما در ادامهٔ داستان، وقتی متوجه می‌شود که او نیز کودک است و هنگام دستگیری، گریهٔ او را می‌بیند، رفتارش با او تغییر می‌کند؛ تا جایی که پدر و مادرش را مجبور می‌کند در فراری‌دادن دزد از دست پلیس، به او کمک کنند و در جایی که بچه‌غول می‌خواهد او را به‌دلیل نداشتن اسم بخورد، درسا نام نی‌نی خودشان را روی او می‌گذارد تا زنده بماند. به عبارتی، درسا وقتی با شخصیت دزد، بیشتر آشنا می‌شود، دلش برای او می‌سوزد، به او اهمیت می‌دهد و در برابر سلامتی و جان او، احساس مسئولیت می‌کند. «درسا یواش کلید را از توی جیب سربازها برمی‌دارد. دزد را آزاد می‌کند» (اکبرپور، ۱۳۸۷: ۱۰). دزد نیز وقتی محبت‌ها و کمک درسا را می‌بیند، از او حمایت می‌کند و به بچه‌غول می‌گوید: «به‌جای درسا، من را بخور» (همان: ۲۵)؛ بنابراین می‌توان ارتباط درسا و پسربچهٔ دزد را از نوع عشق واقعی به حساب آورد.

در داستان «من مترسکم؛ ولی می‌ترسم»، مترسک از روزی که ساخته می‌شود، می‌داند که قرار است موجودات با دیدن او بترسند؛ اما او دوست دارد با دیگران دوست شود تا تنهایی باعث ترسش نشود؛ بنابراین نیاز به ارتباط، نیاز غالبی است که در این داستان به آن پرداخته شده است. «مترسک با خود گفت: اگر با او دوست شوم، دیگر نمی‌ترسد. می‌دانست چرا خرگوش به طرف او نمی‌آید؛ چون زشت بود و لباس‌هایش هم کهنه و کثیف بودند» (اکبرپور، ۱۳۹٦). از همان ابتدای داستان، مترسک می‌داند که اگر حیوانات از او بترسند، نزدیک نمی‌آیند و با او دوست نخواهند شد. پس او سعی می‌کند پایش را از خاک بیرون بکشد و به سمت حیوانات برود و خودش با آن‌ها دوست شود. به عبارتی، این داستان، هر نوع ارتباط برخاسته از قدرت، قهر و خشونت را مردود می‌شمارد.

در داستان «دوست مردم شهر»، ساعت نصب‌شده بر دیوار شهر، به مردم عشق می‌ورزد و دوست دارد در خدمت مردم باشد. «ساعت گفت: من از مردم خسته نمی‌شوم... ساعت‌ها برای مردم، زنگ زده‌ام و فریاد کرده‌ام: بیدار شوید، روز آمده است» (کشکولی، ۱۳۸٤: ٤).

«مجموعه قصه‌های نترسناک» (همه)، به ترس‌های خردسالان می‌پردازد. در یک داستان از این مجموعه، کودک خردسال از حضور بین آدم‌ها و بودن در جمع می‌ترسد؛ چنانکه حتی در جشن تولدش هم این ترس همراه اوست که درنهایت با کمک مادربزرگ مهربانش، راهی برای رهایی از این ترس می‌یابد. در داستان، اگرچه که کودک می‌داند که در مکان‌های مختلف، به برقراری ارتباط با دیگران نیازمند است، او در شکل‌دادن به چنین ارتباط‌هایی ناتوان است. مادربزرگش وقتی به این ترس کودک پی می‌برد، به او کمک می‌کند تا او راهی برای رهایی از ترسش بیابد. «مامان‌بزرگ گفت: من فکر می‌کنم همه دنبال دوست می‌گردند... برای همین هر روز خودش را شکل یک کسی می‌کند که تو باهاش دوست بشوی. اما تو همه‌اش قایم می‌شوی...» (آیگانی، ۱۳۹۳: ۲۸).

۳-۱-۲- عشق مادرانه

عشق مادرانه، حمایت بی‌دریغ مادر از فرزندانش است که از نظر فروم، از بهترین عشق‌ها محسوب می‌شود. «عشق مادرانه، قبول بی‌قیدوشرط زندگی کودک و احتیاجات اوست. روابط مادر و فرزند، به‌خلاف عشق برادرانه و عشق زن و مرد که عشق برابرهاست، به سبب ماهیت خاصی که دارد، مبتنی بر نابرابری است. یکی به همهٔ یاری‌ها نیاز دارد و دیگری، همهٔ یاری‌ها را فراهم می‌آورد» (فروم، ۱۳٦۸: ٦۲). به سبب همین خاصیت نوع‌پرستانه و فداکارانه است که عشق مادرانه، بالاترین نوع عشق‌ها و مقدس‌ترین پیوندهای عاطفی نامیده شده است (همان: ٦۸). عشق مادرانه در میان داستان‌ها، در پنج داستان مشاهده می‌شود. اینک به بررسی داستان‌هایی که عشق مادرانه در آن‌ها مطرح شده پرداخته می‌شود.

در داستان «دختر کوچولو، فرمانده سبیلو»، دختربچه‌ای به نام رها، شخصیت اصلی داستان است. اسارت پدر، او را آزار می‌دهد؛ اما او می‌داند که گریه و ناراحتی او، باعث رنج بیشتر مادر خواهد شد؛ بنابراین سعی می‌کند از گریه‌کردن جلوی مادر پرهیز کند. مادر نیز همین احساس را دارد و از گریه‌کردن جلوی دخترش خودداری می‌کند. به عبارتی، مادر و دختر به همدیگر اهمیت می‌دهند. از طرفی، وقتی مادر متوجه می‌شود که دخترش در خواب، از مردی به نام سبیلو صحبت می‌کند، نگران می‌شود و به‌دلیل احساس مسئولیت نسبت به فرزندش، می‌خواهد برای پیگیری این موضوع به مدرسه برود. «مامان، پتو را رویم کشید: اگه بهم می‌گفتی این سبیلو کیه که دست از سرت برنمی‌داره، می‌دونستم باهاش چه‌کار کنم؛ مرد گنده‌بک خجالت نمی‌کشه، بچه رو تا حد مرگ ترسونده، خودم فردا می‌آم مدرسه‌ات» (مزارعی، ۱۳۹۳: ٤۲).

عنصر شناخت هم تا حدودی در ارتباط بین مادر و دختر وجود دارد. مادر می‌داند که دخترش اهل خیال‌پردازی است و مدام به‌جای انجام تکالیف، نقاشی می‌کشد. پس مادر تلاش می‌کند نسبت به انجام وظایف دختر به‌عنوان یک دانش‌آموز،

سخت‌گیر باشد؛ اما همین تذکردادن و سخت‌گیری‌های مادر، سبب می‌شود دختربچه دربارهٔ دنیای خیالی خود، با او صحبت نکند و حتی گاه با دروغ‌پردازی، آن دنیای خیالی را از مادر و دیگران، پنهان نگه دارد و همین امر می‌تواند سالم‌بودن ارتباط ایجاد شده بین مادر و دختر را تا حدودی مخدوش کند.

اگرچه این داستان، دربارهٔ نیاز به ارتباط، به‌شکلی ایدئال نمی‌تواند راهنمای کودک مخاطب با اطرافیان، به‌ویژه مادر باشد، کودک مخاطب با همذات‌پنداری با کودک قهرمان داستان، می‌تواند یاد بگیرد که چگونه موقعیت‌های ناگهانی و دشوار را مدیریت کند و با پناه‌بردن به دنیای هنر، دغدغه‌های خود را بروز دهد و فشار روانی حاصل از آن‌ها را به‌سلامت پشت سر بگذارد.

موضوع اصلی داستان «از صدای باران خوشم می‌آید»، جدایی والدین است. کودک از گسستن ارتباط بین اعضای خانواده و قیچی‌شدن عکس دونفرهٔ پدر و مادرش، احساس ناراحتی می‌کند. او حتی از دیوار به‌دلیل ایجاد فاصله بین او و والدینش متنفر است. رؤیا، قهرمان کودک داستان، به‌شدت خود را نیازمند ارتباط با والدینش می‌بیند و برای ساختن دوبارهٔ پیوند، از هیچ کاری دریغ نمی‌کند: چسباندن عکس دونفرهٔ پاره‌شدهٔ والدین، تصمیم‌گرفتن برای فروش قیچی و دیوار به مرد دست‌فروش توی خیابان و درست‌کردن چای عصرانه و دعوت از والدین برای نوشیدن چای و بیسکویت... (حسن‌زاده، ۱۳۸٦: ٥-۱٦). کودک مخاطب با خواندن این داستان، می‌آموزد که اگرچه ممکن است والدین در اثر عوامل مختلف، از هم فاصله بگیرند، آن‌ها همواره نسبت به فرزند خویش، عشقی راستین دارند، احساس مسئولیت می‌کنند، به او اهمیت می‌دهند و دوستش دارند.

در داستان «خاله لک‌لک» نیز تجلی عشق مادرانه دیده می‌شود. «مادر، دخترک را بغل کرد و صورتش را بوسید. بعد، دخترک، سرش را روی پاهای مادرش گذاشت و دراز کشید. مادر با موهای او بازی کرد و برایش قصه گفت؛ قصهٔ دختری که مادر نداشت» (شمس، ۱۳۸۲: ٦).

۳-۱-۳- عشق پدرانه

عشق پدرانه براساس نظریهٔ فروم، عشقی مشروط است. در این نوع عشق، پدر، انتظاراتی از فرزند دارد و تنها زمانی که فرزند بتواند این انتظارات را برآورده کند، مورد عشق واقع می‌شود. «عشق پدرانه، عشق بی‌قیدوشرط نیست. اساس آن، این است: من تو را دوست می‌دارم، برای اینکه انتظارات مرا برآوری، برای اینکه وظایفت را انجام دهی، برای اینکه شبیه منی» (فروم، ۱۳۹۰ب: ٥٥). «از نظر فروم، شکل‌گیری عشق پدرانه به رشد اجتماعی و اقتصادی جوامع و ایجاد مالکیت شخصی در اروپا برمی‌گردد. نظام اقتصادی بستهٔ دوران ویکتوریا، مستلزم این بود که پسرانی کسب‌وکار پدر را به دست گیرند که در رفتار، خود را به او اثبات کرده باشند؛ بنابراین قابل‌تصور است که پدر به آن پسری علاقه دارد که شبیه او باشد» (جعفری گلنسایی، ۱۳۹۷: ٥٦).

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، عشق پدرانه از منظر فروم، تنها در یک داستان مطرح شده بود. تجلی عشق پدرانه را می‌توان در داستان «شاهزادهٔ کوتاه‌قد» دید. در آغاز داستان، پادشاه فقط متوجه شکل ظاهری شاهزادهٔ کوتاه‌قد است و به او بی‌اعتنایی می‌کند؛ اما زمانی که پادشاه، سخن‌وری، خردورزی، هنرهای رزمی و شجاعت او در میدان جنگ را می‌بیند، سعی می‌کند در جهت جبران رفتار ناشایست گذشتهٔ خویش، قدم بردارد و او را جانشین خود سازد.

زمانی هم که برادران، تصمیم به قتل شاهزاده می‌گیرند، پادشاه از او حمایت کرده، برادران را ابتدا به زندان انداخته، سپس به سرزمین‌های دوردست می‌فرستد؛ بنابراین به نظر می‌رسد که در پایان داستان، پادشاه، ارتباطی عاشقانه و واقعی با شاهزادهٔ کوتاه‌قد برقرار کرده است؛ ارتباطی که با شناخت توانمندی و ضعف‌های فرد، توأم با احترام، مسئولیت و اهمیت‌دادن به حفظ

جان او همراه شده است. «پسر قدکوتاه از این بابت ناراحت بود و رنج می‌کشید. او برای اینکه محبت پدرش را به دست آورد، سعی کرد همهٔ آموزش‌هایی که به او داده می‌شود را به خوبی یاد بگیرد. کم‌کم در جنگاوری، شمشیرزنی و دیگر هنرهای رزمی، نمونه شد؛ ولی با این وجود، باز هم از پدرش بی‌مهری می‌دید» (شیخی، ۱۳۸۹: ۲).

۳-۱-٤- عشق به خود

عشق به خود، به‌معنی دوست‌داشتن خود به‌عنوان یک انسان است. هر انسانی که توانایی دوست‌داشتن دیگران را دارد، می‌تواند خودش را هم به‌عنوان یک انسان دوست بدارد. «قبول زندگی خود، سعادت رشد و آزادی خویش، ریشه‌هاشان در استعداد مهر ورزیدن آبیاری می‌شود؛ یعنی منوط هستند به دلسوزی، احترام، حس مسئولیت و دانایی. فردی که قادر است عشق بورزد و عشق‌ورزی‌اش با باروری همراه است، خودش را نیز دوست دارد. کسی که فقط بتواند دیگران را دوست بدارد، اصلاً معنی عشق را نمی‌داند» (فروم، ۱۳۹۰ج: ۷۹).

این نوع نیاز (عشق به خود)، در سه داستان مشاهده شد. اینک به بررسی عشق به خود در داستان‌ها پرداخته می‌شود.

در داستان «لبخند نیلوفر»، نیلوفر با دوست‌داشتن خود و خانواده‌اش، لبخند می‌زند و این لبخند، زندگی را برای او زیبا می‌کند. «نیلوفر نفهمید لبخندش را کجا گم کرده بود، اما از آن روز تصمیم گرفت که بیشتر مواظب لبخندش باشد، همان‌طور که مواظب عروسک‌ها، مدادها و دفترهایش بود» (قاسم‌پور، ۱۳۸۰: ۱۸).

در داستان «سفرهای کرگدن»، کرگدن به این دلیل که خود را دوست دارد، تصمیم می‌گیرد سفر کند و در این راه، به دنبال دوستی می‌گردد که او را همراهی کند. (کلهر، ۱۳۹۰).

در داستان «پنجرهٔ خانهٔ آقاموشه»، موش و دارکوب هردو خودخواه هستند؛ اما در پایان، متوجه می‌شوند که می‌توانند به یکدیگر سود برسانند و دشمنی آن‌ها به دوستی تبدیل می‌شود. دارکوب که برای رفع گرسنگی، مورچه‌های خانهٔ آقاموشه را می‌خورد، سوراخی در خانهٔ آقاموشه ایجاد می‌کند. آقاموشه اول از خانم دارکوب عصبانی می‌شود؛ اما بعد به او می‌گوید: «چه خوب که یادت رفت و داری این مورچه‌های بدجنس را می‌خوری! می‌خواستم به تو بگویم نوکت درد نکند! پنجرهٔ قشنگی درست کردی! همین‌طوری باشد بهتر است» (شیخی، ۱۳۸٤: ۱۵).

«خودخواهی به‌معنای عشق به خود نیست؛ بلکه ناتوانی در عشق‌ورزیدن به خود است. آدم خودخواه فقط به خودش علاقه دارد، همه‌چیز را برای خود می‌خواهد، از نثارکردن، لذتی احساس نمی‌کند، در صورتی که از گرفتن شاد می‌شود. به دنیای خارج، فقط از دیدگاه نفع شخصی می‌نگرد، به احتیاجات دیگران و شئون و همسازی و شرافت دیگران بی‌اعتناست. او جز خودش هیچ‌چیز را نمی‌تواند ببیند، او دربارهٔ همه‌کس و همه‌چیز، از جهت سودی که ممکن است برای شخص خودش داشته باشد، قضاوت می‌کند و اساساً از دوست‌داشتن عاجز است» (همان: ۷۹).

۳-۲- ارتباط ناسالم از منظر فروم (سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری)

چنانکه گفته شد، براساس دیدگاه اریک فروم، «افراد به سه طریق با دنیا ارتباط برقرار می‌کنند: سلطه‌پذیری، قدرت و عشق» (فیست و فیست، ۱۳۸۸: ۲۲۵). عشق، زایندهٔ ارتباط سالم است که به شکل‌های گوناگونی بروز و ظهور می‌کند و ارتباط ناسالم، به‌صورت سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری نمایان می‌شود. پس از بررسی انواع ارتباط در داستان‌های انتخابی، سیزده ارتباط از نوع ارتباط ناسالم بود. بیشتر ارتباطات ناسالم در داستان‌ها، بیانگر مؤلفهٔ «ناتوانی در برقراری ارتباط برادرانه» بود.

۳-۲-۱- ناتوانی در ارتباط برادرانه

در سیزده داستان، ارتباط ناسالم دیده شد که ده داستان، از نوع ناتوانی در برقراری ارتباط برادرانه بود. در داستان «شلوارک سبز و بلوز بنفش»، شخصیت‌ها به‌دلیل ناسازگاری با یکدیگر، دچار تنش‌های بسیاری می‌شوند. این شخصیت‌ها به‌دلیل ناتوانی

در برقراری ارتباط مؤثر، در ارتباط‌های خود شکست می‌خورند. «نوشابه روی بلوز بنفش من می‌ریزد. بلـوز بـنفش مـن لـوچ می‌شود. حالا شلوارک سبز من، هِرهِر به بلوز بنفش من می‌خندد» (جوزدانی، ۱۳۸۳: ۱۳).

در داستان «جشن جنگل»، کلاغ به‌دلیل فقدان شناخت کافی از علایق و سلایق حیوانات جنگل، در برقـراری ارتبـاط مـؤثر ناتوان است. در داستان «هی، با من دوست می‌شوی؟» کفشدوزک، بدون شناخت از عنکبوت، می‌خواهد با او دوسـت شـود و در پایان، متوجه اشتباه خود می‌شود. «عنکبوت، تازه به باغچه آمده بود و داشت برای خودش خانـه می‌سـاخت. سـر یکـی از تارهایش را گرفته بود و از این طرف به آن طرف تاب می‌خورد و تور می‌بافت. کفشدوزک از آن پایین نگاهش کـرد و گفـت: «چه همسایهٔ خوبی! چه تاب قشنگی دارد! کاش من را هم سوار تابش می‌کـرد!» و داد زد: هـی، تـار تـوری، بـا مـن دوسـت می‌شوی؟» (کلهر، ۱۳۸٤: ۲-۱).

دخترک در داستان «سوت فرمانروا» که تصور اشتباهی از نگهبان پارک دارد، سوت او را پنهان می‌کند؛ اما بعد می‌فهمد کـه نگهبان به وظیفهٔ خود عمل می‌کند و باید او را دوست داشته باشد. «پدربزرگ، دست سارا را گرفت و با هم به طرف درِ پارک راه افتادند؛ ولی دست او در میان دست پدربزرگ بی‌تاب بود. هنوز چند قدم نرفته بودند که سارا دستش را بیرون کشـید و بـه طرف اتاقک دوید و سوت را به نگهبان داد» (کلهر، ۱۳۹۱: ۲٤). در داستان «پیشی‌خانم و بچه‌ها»، پیشـی‌خانم بـه‌دلیل بـدبینی، نمی‌تواند ارتباط مؤثری برقرار کند.

در «مجموعه قصه‌های نترسناک» (همه)، به مسئلهٔ ترس پرداخته می‌شود و ترس، مانع از برقـراری ارتبـاط سـالم می‌شـود. «بچه گفت: «آخر من جلوی همه نمی‌توانم اسباب‌بازی‌ها را بـردارم!» آن روز بچـه و مامـان‌بزرگ اسـباب‌بازی‌ها را نخریدنـد؛ چون اسباب‌بازی‌ها جلوی همه بودند» (آیگانی، ۱۳۹۳: ۱۷).

فقدان عشق برادرانه در «قصه‌های روباه زرنگ»، به‌وضوح مشـاهده می‌شـود. ایـن داسـتان، حـول نـوع ارتبـاطی کـه بـین لاک‌پشت و روباه است، می‌چرخد. یک شخصیت، سلطه‌گر است و دیگری شخصیت ضعیفی که به اجبـار، سـلطهٔ دیگـری را پذیرفته است.

۳-۲-۲- ارتباط جنسی

عشق جنسی، میل به برقراری رابطهٔ جنسی و یکی‌شدن با فرد دیگری است. تفاوت این عشق با دیگر عشق‌ها، ایـن اسـت کـه این عشق، متوجه یک نفر است. عشق برادرانه، عشق افراد برابر است. عشق مادرانه، عشق به ناتوانان است. گرچه این دو نوع، با هم برابر نیستند، به سبب طبیعت خاص‌شان، یک صفت مشترک دارند و آن اینکه این عشق‌ها، به یک نفر محدود نمی‌شوند؛ اما عشق جنسی، شوق فراوان به آمیزش کامل است، به منظور حصول وصل با فردی دیگر. ماهیت این عشق، طوری است کـه فقط به یک نفر محدود می‌شود و عمومی نیست و چه‌بسا که فریبکارترین نوعِ عشق است (فـروم، ۱۳۸٦: ۷۱-۷۰). ایـن نـوع عشق، در سه داستان مطرح شده بود.

پیش از شروع بحث دربارهٔ مفهوم این نوع عشق در داستان‌های بررسی‌شده، بایـد گفـت «موضـوع عشـق، به‌خصـوص در دوران نوجوانی، یکی از درون‌مایه‌هایی است که نسبت به آن، هم نیاز وجود دارد، هم علاقه. شناختن جـنس مخـالف و ابـراز دوستی و معاشرتی طبیعی و دوستانه، موضوع بسیاری از داسـتان‌های احساسـاتی و عاشـقانه اسـت» (قزل‌ایـاغ، ۱۳۹۳: ۱۸۸)؛ بنابراین باید در کتاب‌های کودک و نوجوان به آن پرداخته شود.

اینک به بررسی عشق جنسی -که رابطهٔ بین دو جنس مخالف در آن مطرح است- در داستان‌ها پرداخته می‌شود.

در داستان «شهرزاد»، پادشاه از همه‌چیز نفرت دارد. او از عشق‌ورزیدن، ناتوان است. او یک روز، شهرزاد را می‌بیند و او را طلسم می‌کند؛ اما لب‌های قصه‌گوی شهرزاد، طلسم‌شدنی نیستند. شهرزاد، هر شب برای پادشاه قصـه‌ای می‌گویـد. شـهرزاد در

این داستان با استفاده از رویکرد قصه‌درمانی، بیماری پادشاه را درمان می‌کند و این‌گونه، توانایی عشق‌ورزی در او ایجاد می‌شود.

«عشق می‌تواند الهام‌دهندهٔ میل به وصل جنسی باشد. در این حالت، ارتباط جسمی، فاقد هرگونه آزمندی و آرزومندی غلبه‌کردن یا مغلوب‌شدن است؛ بلکه برعکس، با لطف و نرمش آمیخته است. اگر اشتیاق به وصل جنسی، بر اثر عشق شعله‌ور نشود، اگر عشق زن و مرد در عین حال، عشقی برادرانه نباشد، هرگز به پیوندی بیشتر از آنچه از پیوند گذرای عیاشی دست می‌دهد، منتهی نخواهد شد» (فروم، ۱۳۸٦: ۷۳).

در داستان «دختر نارنج و ترنج»، سرانجامِ نامطلوبِ عشقِ دروغین، به چشم می‌خورد (شعبانی، ۱۳۹۸، الف). کودک با مطالعهٔ این داستان، به دو نیاز ارتباط و برانگیختگی، آگاه می‌شود و می‌فهمد که بهترین روش ارتباط با دیگران، ارتباطی آگاهانه است که در آن، هریک از طرفین، علاوه بر تشخیص نیازهای فرد مقابل، با هم همراه و همدل باشند و در شرایط سخت، همدیگر را تنها نگذارند.

اریک فروم، تنها، عشق راستین را به‌عنوان یک رابطهٔ سالم و سازنده تعریف می‌کند؛ رابطه‌ای که چهار عنصر مهم در آن وجود دارد. سه عنصر شناخت، احترام و اهمیت‌دادن را می‌توان در چگونگی ارتباط عمونوروز و پیرزن در داستان «عمونوروزو و پیرزن» مشاهده کرد. آن دو یکدیگر را دوست دارند. عمونوروز هر سال، مسافتی طولانی را طی می‌کند تا به دیدار پیرزن بیاید و پیرزن نیز به‌خاطر عمونوروز، همه‌جا را آب‌وجارو می‌کند، سفرهٔ هفت‌سین می‌چیند، لباس‌های زیبا می‌پوشد و موهایش را حنا می‌زند. عمونوروز هیچ‌گاه از اینکه پیرزن خوابیده است، ناراحت نمی‌شود. او نیمی از نارنج را برای خودش برمی‌دارد و نیمی را برای پیرزن می‌گذارد، او را می‌بوسد و بر موهایش گل می‌زند. پیرزن نیز از اینکه عمونوروز دوباره رفته است، عصبانی نمی‌شود و تصمیم می‌گیرد برای دیدن او، تا سال بعد صبر کند. آن‌ها همدیگر را می‌شناسند و درک متقابلی از هم دارند و همین باعث می‌شود که با وجود عدم دیدار، از یکدیگر دلگیر نشوند. «همه از بزرگ و کوچک، دوست داشتند عمونوروز را ببینند؛ اما پیرزنی بود که بیشتر از همه دوست داشت عمونوروز را ببیند، کنارش بنشیند و با او دردِدل کند. آخر او عاشق عمونوروز بود» (همان، ب).

در این سه داستان، ارتباط‌های سالم و ناسالم به‌شکل‌های مختلفی دیده می‌شود.

۳-۲-۳- خودخواهی

در داستان «آقارنگی و گربهٔ ناقلا»، گربه درپی ارتباطی سلطه‌جویانه است و در این کار ناکام می‌ماند. بچه‌موش، باهوش‌ترین شخصیت و تنها شخصیت کودک داستان است و می‌فهمد که با کشیدن قلب برای گربه، می‌توان او را به موجودی مهربان و باوفا تبدیل کرد که بتواند با موش‌ها ارتباطی دوستانه و صلح‌آمیز برقرار کند.

در داستان «قصه‌های روباه زرنگ»، لاک‌پشت به دنبال شریکی است که کارهای مزرعه را با کمک او انجام بدهد و محصولات را نیز بین هم تقسیم کنند؛ اما روباه می‌خواهد با نشان‌دادن پنجه و دندان‌های تیز، لاک‌پشت را به اطاعت و بیگاری مجبور کند. در پایان داستان، روباه به سزای کردار زشت خود می‌رسد (ناصری، ۱۳۸٦). در این ارتباط، سلطه‌گری و سلطه‌جویی دیده می‌شود و در پایان نیز شخصیت سلطه‌گر شکست می‌خورد.

در داستان «شب به خیر فرمانده»، پسربچهٔ قهرمان داستان، مادر خود را از دست داده است و پدر نیز در آستانهٔ ازدواج است. پسر، تنها است و به برقراری ارتباط با دیگری نیازمند. او در بازی کودکانهٔ خویش، عروسک‌های سرباز را دو دسته می‌کند. «تو که زشت هستی، برو آن طرف. تو فرمانده دشمن هستی. من با همین تفنگ، تو را می‌کشم. برو پشت صندلی...» (اکبرپور، ۱۳۹۳: ۷). رابطهٔ بین این دو گروه، رابطه‌ای خصمانه همراه با قدرت‌طلبی و انتقام‌جویی است. پسر، زشت‌ترین

عروسک را به فرماندهی سپاه دشمن می‌گمارد. بعد، هنگامی‌که با فرمانده دشمن روبه‌رو می‌شود، هردو کودک، اسلحه‌هاشان را به سمت هم می‌گیرند. هیچ‌یک حاضر نیست سلطهٔ دیگری را بپذیرد و تسلیم شود؛ اما بعدتر نوع ارتباط تغییر می‌کند.

در داستان «کلاه خانم لاک‌پشت و قصه‌های دیگر»، خرگوش از هوش خود استفاده می‌کند و راهی را برمی‌گزیند که به سود اوست. شخصیت خرگوش در این داستان، موجودی خودخواه است که به خواستهٔ دیگران اهمیت نمی‌دهد. او با سوءاستفاده از عبارت‌هایی مانند «ما با هم دوستیم»، لاک‌پشت را به اطاعت از خواسته‌اش مجبور می‌کند. ارتباطی که یک سر آن، قدرت باشد، ارتباط مطلوبی نیست. چارچوب جهت‌یابی که خرگوش در ارتباط با لاک‌پشت انتخاب کرده است، برپایهٔ دوستی و یک ارتباط سالم نیست. او می‌خواهد با کاربرد مکانیسم دفاعی، لاک‌پشت را متقاعد کند که کلاه را به او ببخشد؛ اما وقتی مقاومت لاک‌پشت را می‌بیند، از نیرنگ مسابقه استفاده می‌کند؛ زیرا مطمئن است که خودش برندهٔ میدان خواهد بود. خرگوش که خیلی دلش می‌خواست آن کلاه را داشته باشد، گفت: «بیا تا مزرعهٔ کشاورز پیر مسابقه بدهیم. موقع مسابقه کلاه سر من باشد. آن وقت هر کس برنده شد، کلاه مال او» (شیخی، ۱۳۸۵: ۱۷). در پایان داستان، کودک مخاطب درمی‌یابد که جهت‌گیری اشتباه خرگوش، باعث شد هم در مسابقه با لاک‌پشت ببازد و هم کلاه و دوستی خود با لاک‌پشت را از دست بدهد.

در داستان «پنجرهٔ خانهٔ آقاموشه و قصه‌های دیگر»، موش و دارکوب چون نمی‌دانند چه‌طور می‌توانند از توانایی‌های یکدیگر برای برطرف‌کردن نیازهای خود استفاده کنند، در ابتدا ارتباط خوبی ندارند. «آقاموشه از دست خانم‌دارکوبه عصبانی شد. از لانه‌اش بیرون پرید و فریاد زد: چه‌طور جرئت می‌کنی درختم را سوراخ کنی؟» (همان، ١٣٨٤: ١٤). درحقیقت این نوع ارتباط، برای رفع نیازهای خود است و می‌توان آن را خودخواهی نامید.

در داستان‌های ذکرشده، نوعی خودخواهی دیده می‌شود که براساس نظر فروم، این خودخواهی «نتیجهٔ فقدان عشق اصیل به خود» است. عشق به خود، مخالف «خودپرستی» است. خودپرستی، یک علاقهٔ حریصانه به خویشتن است که نتیجهٔ فقدان عشق اصیل به خود است. عشق از طرفی، سبب استقلال بیشتر می‌شود -زیرا شخص را قوی‌تر و خوشبخت‌تر می‌کند- و از طرفی، انسان را آن‌چنان به دیگری پیوند می‌دهد که به نظر می‌رسد فردیت، زایل شده و از بین رفته است. در عشق‌ورزی، می‌گوییم «من تو هستم». انسان‌بودن و سلامت عقل داشتن، فقط در عشق نهفته است (فروم، ١٣٦٨: ٥٢).

٤- نتیجه‌گیری

پس از بررسی انجام‌شده در داستان‌های انتخابی، این نتیجه به دست آمد که عشق برادرانه، با بیشترین بسامد و عشق پدرانه، با کمترین بسامد مطرح شده است. در بعضی از داستان‌هایی که عشق برادرانه، عشق جنسی و عشق به خود مطرح شده است، می‌توان جلوه‌هایی از عشق به خدا را نیز مشاهده کرد.

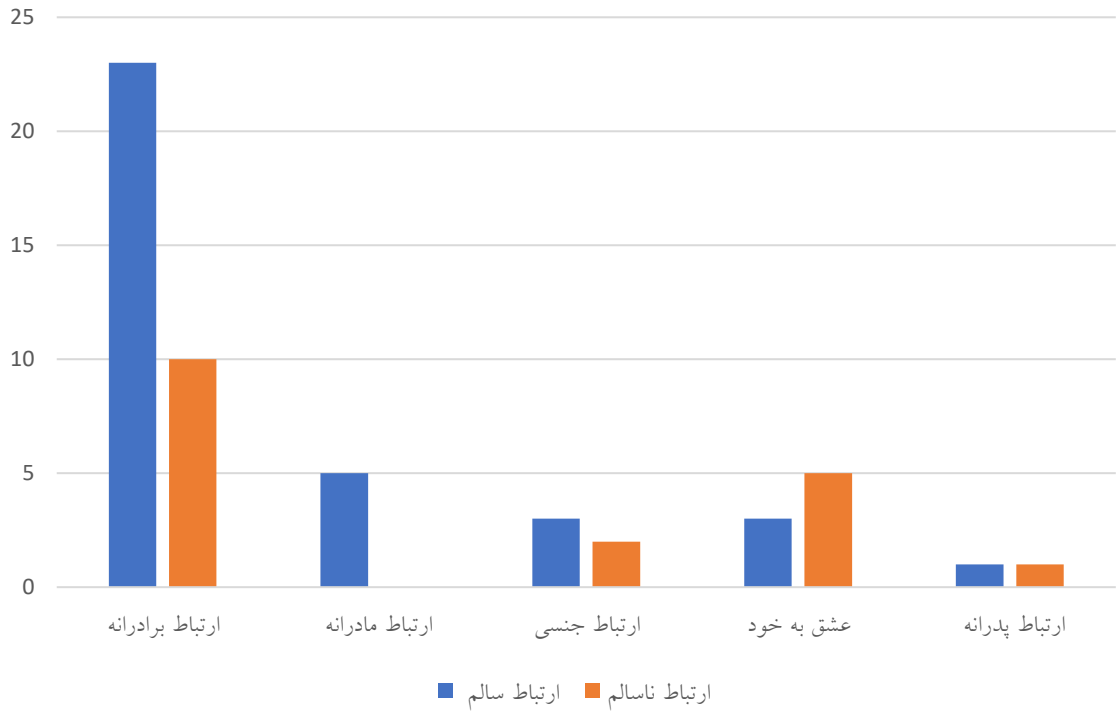
عشق برادرانه با بیشترین بسامد، در ۲۳ داستان مطرح شده بود. در این داستان‌ها به کودک آموزش داده می‌شود که از هر ابزاری که در اختیار دارد، برای برقراری ارتباط برادرانه، همدلانه و همراه با انسانیت و اخلاق بهره جوید؛ همان‌طور که گوزن از شاخ‌هایش برای نجات‌دادن کمک گرفت یا در داستان «آقارنگی و گربهٔ ناقلا»، کشیدن قلب، حرکتی نمادین برای ایجاد حس مهرورزی در انسان‌های سنگدل است. عشق به حیوانات و طبیعت نیز در این گروه قرار می‌گیرد.

عشق مادرانه نیز به‌شکل‌های مختلف در چند داستان مطرح شده بود. در این داستان‌ها فقط ارتباط مادرانه به تصویر کشیده شده بود، بدون اینکه نوع ارتباط بین مادر و فرزند در داستان، آموزندهٔ نکتهٔ اخلاقی خاصی به کودک باشد. کودک با خواندن این‌گونه داستان‌ها، نوع مهرورزی مادرانه و روابط مادر و فرزند را می‌شناسد.

تجلی عشق پدرانه، فقط در داستان «شاهزادهٔ کوتاه‌قد» دیده می‌شود. در پایان داستان نیز پدر متوجه اشتباه خود دربارهٔ شاهزاده می‌شود.

طرح مؤلفهٔ عشق به خود، در داستان‌های «لبخند نیلوفر» و «سفرهای کرگدن»، به کودک می‌آموزد که برای داشتن یک زندگی سالم، باید خودش را دوست داشته باشد.

با توجه به بررسی انجام‌شده، نیاز به ارتباط، در داستان‌ها، بیشتر از نوع عشق است. در بعضی از این عشق‌ها، همهٔ عناصر احترام، احساس مسئولیت، شناخت و... وجود دارد؛ اما بعضی از عشق‌ها فاقد یک یا چند عنصر هستند. شخصیت‌هایی که با نیاز به عشق، برانگیخته می‌شوند و عشقی تقریباً کمال‌یافته دارند، معمولاً قهرمان داستان‌ها هستند و کودک با آن‌ها همذات‌پنداری می‌کند. در این داستان‌ها شخصیت‌های اصلی، پایان خوشی را تجربه می‌کنند؛ اما در داستان‌هایی که دارای شخصیت‌های سلطه‌گر هستند، این شخصیت‌ها یا در پایان ناکام می‌مانند یا در نیمه‌های داستان، راه‌شان را تغییر می‌دهند. با توجه به شواهد موجود در داستان‌ها، دیده می‌شود که شخصیت‌های سلطه‌پذیر نیز روزگار خوشی را تجربه نمی‌کنند.

نمودار ۱- بسامد انواع عشق در داستان‌های انتخابی

منابع

آیگانی، نازنین. (۱۳۹۳). *مجموعه قصه‌های نترسناک (ما)*، تهران: هوپا، گروه سنی: الف و ب.

اکبرپور، احمد. (۱۳۸۲). *من یک گوزن بودم*، تصویرگر: نرگس محمدی، تهران: فندق، گروه سنی ب.

اکبرپور، احمد. (۱۳۸۷). *غول و دوچرخه*، تصویرگر: راشین خیریه، تهران: فندق (افق)، گروه سنی ب.

اکبرپور، احمد. (۱۳۹۳). *شب به‌خیر فرمانده*، تصویرگر: نرگس محمدی، تهران: فندق (افق)، گروه سنی الف و ب.

اکبرپور، احمد. (۱۳۹٦). *من مترسکم ولی می‌ترسم*، تصویرگر: مریم طهماسبی، تهران: فاطمی، گروهش سنی ب.

انواری، سحر. (۱۳۸۷). *لولوی قشنگ من*، تصویرگر: افرا نوبهار، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، گروه سنی الف.

جعفری گلنسایی، طیبه و مهدی نیک‌منش. (۱۳۹۷). «مقایسه عشق پدرانه در شعر «احمد شاملو» و «نزار قبانی» با تکیه بر آراء اریک فروم»، *پژوهشنامهٔ ادب غنایی*، دورهٔ شانزدهم، شمارهٔ ۳۰، صص ۵۳-۷۰.

جوزدانی، عذرا. (۱۳۸۳). *شلوارک سبز و بلوز بنفش*، تصویرگر: علی مفاخری، تهران: شباویز، گروه سنی: الف و ب.

حسن‌زاده، فرهاد. (۱۳۸٦). *از صدای باران خوشم می‌آید*، تصویرگر؛ علی صادقی، تهران: حوض نقره، گروه سنی ب و ج.

حسن‌زاده، فرهاد. (۱۳۸۸). *دیو دیگ به سر*، تصویرگر: علی خدایی، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، گروه سنی الف و ب.

حسن‌زاده، فرهاد. (۱۳۹٦). *چتری با پروانه‌های سفید*، تصویرگر؛ غزاله بیگدلو، تهران: فاطمی (طوطی)، گروه سنی ب و ج.

حسن‌زاده، فرهاد. (۱۳۹۹). *آقارنگی و گربهٔ ناقلا*، چاپ چهارم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

خسرونژاد، مرتضی. (۱۳۸۹). *معصومیت و تجربه*؛ درآمدی بر فلسفهٔ ادبیات کودک، چاپ سوم، تهران: مرکز.

ژوبرت، کلر. (۱۳۸۹). *دعای موش کوچولو*، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

شعاری‌نژاد، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). *روان‌شناسی رشد*، چاپ بیستم، تهران: اطلاعات.

شعبانی، اسدالله. (۱۳۹۸الف). *دختر نارنج و ترنج*، تصویرگر؛ مهکامه شعبانی، تهران: فاطمی (طوطی)، گروه سنی بالای هشت سال.

شعبانی، اسدالله. (۱۳۹۸ب). *عمو نوروز و پیرزن*، تصویرگر: حمادالدین جوادزاده، طوطی (فاطمی)، گروه سنی ب و ج.

شفیع‌آبادی، عبدالله؛ ناصری، غلامرضا. (١٤٠١). *نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی*، چاپ سی‌ودوم، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

شمس، محمدرضا. (۱۳۸۰). *قصهٔ پلی که بود و دیگر نیست*، تصویرگر: نیلوفر میرمحمدی، به‌نشر (انتشارات آستان قدس رضوی، گروه سنی ب و ج.

شمس، محمدرضا. (۱۳۸۲). *خاله لک‌لک*، تصویرگر؛ نگین احتسابیان، تهران: شباویز، گروه سنی ب و ج.

شولتز، دوان پی.؛ الن شولتز، سیدنی. (١٤٠١). *نظریه‌های شخصیت*، ترجمهٔ یحیی سیدمحمدی، چاپ چهل و هفتم، تهران: ویرایش.

شولتز، دوان. (۱۳۹۰). *نظریه‌های شخصیت*، ترجمهٔ یوسف کریمی، فرهاد جمهری، سیامک نقشبندی، بهزاد گودرزی، هادی بحیرایی و محمدرضا نیکخو، تهران: ارسباران.

شیخی، مژگان. (۱۳۸٤). *پنجرهٔ خانهٔ آقاموشه (۳۰ شب،۳۰ قصه، جلد ۲)*، تصویرگر؛ عطیه سهرابی، تهران: قدیانی، گروه سنی الف و ب.

شیخی، مژگان. (۱۳۸۵). *کلاه خانم لاک‌پشت و قصه‌های دیگر (۳۰ قصه، ۳۰ شب)*، تصویرگر: عطیه سهرابی، گروه سنی ب و ج.

شیخی، مژگان. (۱۳۸٦). *زبل و جادوگر موقرمز و قصه‌های دیگر (۳۰ قصه، ۳۰ شب)*، تصویرگر: عطیه سهرابی، تهران: بنفشه (قدیانی)، گروه سنی الف و ب.

شیخی، مژگان. (۱۳۸۹). *شاهزادهٔ کوتاه قد*، تصویرگر: علیرضا گلدوزیان، تهران: بنفشه (قدیانی)، گروه سنی ج.

صابری، بابک. (۱۳۹۵). *کلاغ سیاه به سفر می‌رود*، تصویرگر: شبنم چایچیان، تهران: فاطمی، گروه سنی الف و ب.

صابری، بابک. (۱۳۹۸). *وقت قارقار*، تصویرگر: مریم طهماسبی، تهران: فاطمی، گروه سنی ب و ج.

فرجام، فریده. (۱۳۹۳). *مهمان‌های ناخوانده*، تصویرگر: جودی فرمانفرماییان، چاپ بیستم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، گروه سنی الف و ب.

فروم، اریک. (۱۳٦۳). *گریز از آزادی*، ترجمهٔ داود حسینی،چاپ اول، تهران: فراین.

فروم، اریک. (۱۳٦۸). *جامعهٔ سالم*، ترجمهٔ اکبر تبریزی، چاپ سوم، تهران: بهجت.

فروم، اریک. (۱۳۷۰). *انسان برای خویشتن؛ پژوهشی در روانشناسی اخلاق*، ترجمهٔ اکبر تبریزی، چاپ پنجم، تهران: بهجت.

فروم، اریک. (۱۳۸٦). *هنر عشق‌ورزیدن*، چاپ سی و پنجم، تهران: مروارید.

فروم، اریک. (۱۳۹۰الف). *انقلاب امید*، ترجمهٔ مجید روشنگر، چاپ ششم، تهران: مروارید.

فروم، اریک. (۱۳۹۰ب). *انسان برای خویشتن*، ترجمهٔ اکبر تبریزی، چاپ پنجم، تهران: بهجت.

فروم، اریک. (۱۳۹۰ج). *دل آدمی و گرایشش به خیر و شر*، ترجمهٔ گیتی خوشدل، چاپ دوازدهم، تهران: پیکان.

فرهادی، طیبه؛ خلیلی جهان‌تیغ، مریم؛ بارانی، محمد. (۱۳۹۹). «عشق هدایتگر و ماورایی در رمان «عاشقانه‌های یونس در شکم ماهی»»، *پژوهشنامهٔ ادب غنایی*، دورهٔ هجدهم، شمارهٔ ۳۵، صص ۱٤۱-۱٦٤.

فیست، جس؛ فیست، گریگوری جی. (۱۳۸۸). *نظریه‌های شخصیت*، ترجمهٔ یحیی سید محمدی، چاپ چهارم، تهران: روان.

قاسم‌پور، اکرم. (۱۳۸۰). *لبخند نیلوفر*، تصویرگر: نسیم آزادی، تهران: شباویز، گروه سنی الف.

قاسم‌پور، اکرم. (۱۳۸٤). *جشن جنگل*، تصویرگر؛ افرا نوبهار، تهران: شباویز، گروه سنی ب.

قزل‌اياغ، ثریا. (۱۳۹۳). *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان)*، چاپ یازدهم، تهران: سمت.

کشکولی، مهدخت. (۱۳۸٤). *دوست مردم شهر*، تصویرگر، امین حسن‌زاده شریف، تهران: شباویز، گروه سنی ب و ج.

کلهر، فریبا. (۱۳۹۰). *سفرهای کرگدن؛ همسفر کوچک*، تصویرگر: نرگس محمدی، تهران: امیرکبیر، گروه سنی ج و د.

کلهر، فریبا. (۱۳۹۱). *سوت فرمانروا*، تصویرگر: مهین جواهریان، تهران: محراب قلم، گروه سنی ب و ج.

کلهر، مژگان. (۱۳۸٤). *هی، با من دوست می‌شوی؟* تصویرگر: ندا عظیمی، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، گروه سنی الف و ب.

کوکبی، مرتضی؛ ابراهیمی، مختار. (۱۳۹٤). ارزیابی سطح خوانایی کتاب‌های داستانی تألیفی برگزیدهٔ شورای کتاب کودک، *نشریهٔ تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، شمارهٔ ۸۳، صص ٦۲۹-٦۵۰.

مرادی، ایوب؛ چالاک، سارا. (۱٤۰۰). نوع‌شناسی بازنمایی عشق در رمان‌های نوجوان فرهاد حسن‌زاده براساس الگوی رابرت استرنبرگ، *مطالعات ادبیات کودک*، دورهٔ دوازدهم، شمارهٔ ۲، صص ۲۳۳-۲٦۲.

مزارعی، الهام. (۱۳۹۳). *دخترکوچولو، فرمانده سیبیلو*، تصویرگر، ارغوان خسروی، گروه سنی ج، تهران: فندق.

میرزاخانی، فرزانه (۱٤۰۰). «بررسی جلوه‌های مختلف عشق و میزان حضور هر یک در شعر فارسی نوجوان»، *مطالعات ادبیات کودک*، دورهٔ دوازدهم، شمارهٔ ۲، صص ۳۱۵-۳٤۲.

ناصری، مسلم. (١٣٨٦). *قصه‌های روباه زرنگ (هفت جلد)*، جلد ۱: روباه و لاک‌پشت باهوش، تصویرگر: سمانه رهبرنیا، تهران: به‌نشر (کتاب‌های پروانه).

نظری، نجمه؛ کمالی، راهله. (١٣٩٤). عشق از دیدگاه سعدی و اریک فروم، *پژوهشنامهٔ ادب غنایی*، دورهٔ سیزدهم، شمارهٔ ٢٤، صص ٢٧٢-٢٦٧.

یوسفی، محمدرضا. (١٣٧٩). *مثل هزار ستاره*، تصویرگر: علی مفاخری، تهران: شباویز، گروه سنی ب.